

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2016

Lucie Špičáková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Delikventní chování mládeže a možná preventivní opatření: Srovnávací
studie ČR a Velké Británie**

Lucie Špičáková

Diplomová práce

2016

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Špičáková**
Osobní číslo: **H13561**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Delikventní chování mládeže a možná preventivní opatření:
Srovnávací studie ČR a Velké Británie**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je srovnání delikventního chování mládeže a různých preventivních opatření v rámci ČR a Velké Británie. Práce bude zpracována za použití odborných děl autorů zabývajících se touto problematikou a prostřednictvím studií, které na dané téma probíhaly. Jde zde o snahu poukázat na možné rozdílné přístupy při práci s problematickou mládeží, zjistit případné nedostatky v preventivních opatřeních a možnosti jak by bylo možné tuto situaci zlepšit.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BARBERET, R. et al. Self-Reported Juvenile Delinquency in England and Wales, The Netherlands and Spain. Helsinky 2004. ISBN 952-5333-19-1

Prevence městské kriminality a ohrožená mládež: Přehled slibných strategií a programů z celého světa. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. ISBN 80-7338-050-1

ROZUM, J. a kol. Probační programy pro mladistvé. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. ISBN 978-80-7338-114-1

STEVENS, A. et. al., Přehled osvědčených postupů při prevenci různých typů násilí v Evropské Unii. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. ISBN 978-80-7338-058-8

Street Violence: Youth Groups and Violence in Public Spaces. Paříž: European Forum for Urban Security (EFUS). ISBN: 2-913181-42-2

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Mgr. Ilona Ďatko, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **28. května 2013**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2016**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan



L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. listopadu 2015

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Náchodě dne: 01. 09. 2016

Lucie Špičáková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce PhDr. Mgr. Iloně Ďatko, Ph. D., za její ochotu, podnětné připomínky a cenné rady, díky nimž jsem mohla zrealizovat tuto diplomovou práci. Velké dík též patří všem, kteří mě během mého studia podporovali a dopomohli mi tak dostat se až k jeho samému závěru.

Název práce

Delikventní chování mládeže a možná preventivní opatření: Srovnávací studie ČR a Velké Británie.

Anotace

Diplomová práce je rozdělena na tři části. První pojednává o dané problematice ve Velké Británii, druhá v České republice a třetí část je komparace zjištěných poznatků z obou zemí. První dvě části jsou zaměřeny na historický exkurz v obou zemích, co se týká zacházení s mladistvými pachateli, jaké existují formy trestních opatření a v neposlední řadě včasné intervence a možná preventivní opatření a programy, které mají vést ke snižování kriminality dětí a mladistvých. Poslední část se zabývá komparací zjištěných poznatků z obou zemí.

Klíčová slova

prevence, intervence, trestný čin, mládež, opatření, výchova

Title

Delinquent behavior of youth and possible preventive measures: A Comparative Study of the Czech Republic and Great Britain

Annotation

The thesis is divided into three parts. The first deals with the issue in the UK, the second on the Czech Republic and the third part is the comparison ascertained findings from both countries. The first two parts are focused on the historical background in both countries, regarding the treatment of juvenile offenders, what are the forms of criminal measures and ultimately early intervention and possible preventive measures and programs that lead to the reduction of child and juvenile delinquency. The last part deals with the comparison ascertained findings from both countries.

Keywords

prevention, intervention, offense, youth, measures, education

SEZNAM TABULEK.....	11
SEZNAM ZKRATEK.....	12
ÚVOD	13
I VELKÁ BRITÁNIE	14
1 HISTORIE VÝVOJE SYSTÉMU ZACHÁZENÍ S MLADISTVÝMI PACHATELI.....	14
2 VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI	17
3 CO SE STANE RODIČI, KDYŽ SE JEHO DÍTĚ DOSTANE DO POTÍŽÍ S POLICÍ	18
3.1 Rodičovské programy	18
3.1.1 Rodičovské smlouvy (Parenting Contracts)	18
3.1.2 Rodičovské povinnosti (Parenting Orders).....	18
3.2 Nařízení zamezující antisociálnímu chování (Anti-social Behaviour Orders - ASBO).....	19
4 SOUDY PRO MLÁDEŽ.....	19
5 MLADÍ LIDÉ VE VAZBĚ	20
5.1 Typy zabezpečovacích center	20
6 TÝMY PRO KRIMINALITU MLÁDEŽE.....	21
7 PROGRAMY PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE	22
7.1 Co jsou tyto programy a jak fungují	22
7.1.1 Programy začlenění mládeže (Youth Inclusion Programmes).....	23
7.1.2 Začlenění mládeže a podpůrné panely (Youth Inclusion and Support Panels - YISPs)	23
7.1.4 Rodičovské programy	24
8 VČASNÝ ZÁSAH JAKO NEJLEPŠÍ PREVENCE	25
8.1 Intervence zaměřená individuálně a na rodinné bázi	25
8.1.1 Ostatní multimodální programy.....	27
8.2 Intervence zaměřená na školu	28
8.3 Intervence ve společenství a komunitě	30
8.3.1 Program Jistý start (Sure Start).....	33
8.3.2 Program Bezpečná městská útočiště.....	33
8.4 Jaké programy nejsou účinné.....	33

9 PERSPEKTIVY SOCIÁLNÍ PREVENCE KRIMINALITY MLADISTVÝCH V ANGLII A WALESU	34
9.1 Prevence zaměřená na riziko.....	34
9.2 Prevence zaměřená na inkluzi mladistvých	35
9.3 Prevence zaměřená na antisociální chování.....	36
10 INSTITUCIONÁLNÍ SYSTÉM SOCIÁLNÍ PREVENCE KRIMINALITY V ANGLII A WALESU	37
II ČESKÁ REPUBLIKA.....	39
1 HISTORIE VÝVOJE SYSTÉMU ZACHÁZENÍ S MLADISTVÝMI PACHATELI.....	39
2 VÝVOJ KRIMINALITY MLÁDEŽE V ČR.....	41
3 VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI.....	45
4 PRINCIP RESTORATIVNÍ JUSTICE.....	46
4.1 Programy restorativní justice	47
4.1.1 Mediace mezi O/P.....	47
4.1.2 Skupinové komunitní a rodinné konference	47
4.1.3 Kruhy společného rozhodování	48
5 OPATŘENÍ UKLÁDANÁ DĚTEM A MLADISTVÝM.....	48
5.1 Výchovná opatření.....	48
5.2 Ochranná opatření	49
5.2.1 Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a školská zařízení pro preventivně-výchovnou péči.....	50
5.3 Trestní opatření	51
5.4 Opatření ukládaná dětem mladším 15 let.....	52
6 ALTERNATIVNÍ TRESTY	52
6.1 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem	53
6.2 Narovnání.....	53
6.3 Obecně prospěšné práce.....	53
6.4 Trest domácího vězení	53
6.5 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce	54

6.6 Parolové rady	54
7 NOVÉ ZPŮSOBY INTERVENCE.....	54
7.1 Vězení v nové perspektivě	55
7.2 Změny v ústavní a poustavní péči	55
7.3 Probace a mediace.....	56
7.4 Terénní sociální práce	56
7.5 Střediska výchovné péče pro děti a mládež	57
7.6 Dobrovolnická činnost	57
7.7 Volnočasové programy v přírodě.....	57
8 PREVENTIVÍ PROGRAMY ZAMĚŘENÉ NA KRIMINALITU MLADISTVÝCH.....	58
8.1 Strategie a úrovně preventivních opatření.....	58
8.2 Předškolní programy pro děti.....	59
8.3 Programy pro rodiče.....	59
8.4 Programy zaměřené na školní prostředí	60
8.5 Vrstevnické programy	60
8.6 Programy zaměřené na podporu pracovního uplatnění.....	60
8.7 Programy v rámci komunit	61
8.8 Státní programy prevence	62
III KOMPARACE.....	62
ZÁVĚR.....	65
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
INTERNETOVÉ ZDROJE	68

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 *Trestná činnost dětí do 15 let v ČR*

Tabulka 2 *Porovnání počtu dospělých a mladistvých odsouzených za trestný čin v ČR*

Tabulka 3 *Struktura kriminality mladistvých podle obžaloby z trestného činu (zahrnuty jsou jen ty činy, jejichž absolutní počet překročil alespoň 100)*

SEZNAM ZKRATEK

ASBO – Anti-Social Behaviour Orders

BPT – Behavioural Parent Training

CDA – Crime and Disorder Act

CDRP – Crime and Disorder Reduction Partnership

CIRV – Community Initiative to Reduce Crime

CtC - Communities that Care

FFT – Functional Family Therapy

IF – Intensive Fostering

IFI – Intensive Family Interventions

ISSP – Intensive Supervision and Support Programmes

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MST – Multi – Systemic Therapy

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MTFC – Multi-dimensional Treatment Foster Care

PAYP – Positive Activities for Young People

PYOP – Persistent Young Offender Project

SSP – Safer School Partnerships

TKAP – Tackling Knives Action Programme

TrZ – Trestní zákoník

YCAP – Youth Crime Action Plan

YIP – Youth Inclusion Programmes

YISP – Youth Inclusion and Support Panels

YJB – Youth Justice Board

YOT – Youth Offending Team

ZSM – Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

ÚVOD

Problematika kriminality dětí a mladistvých je závažným celosvětovým problémem a je třeba jí věnovat zvýšenou pozornost a pracovat na patřičných preventivních opatřeních, které mohou vést ke snížení tohoto problému. Obzvláště alarmující je zvyšující se trestná činnost dětí, které nedovršili ani věku 15 let.

Osobnost jedince se formuje již v raném dětství, proto nejdůležitějším faktorem je rodina. Ta se má již od počátku podílet na jeho výchově, předávat mu morální hodnoty a společenské normy, tak aby v co nejvyšší míře bylo možné předejít budoucímu rizikovému chování dítěte. Pokud tento základní faktor selhává, je velká pravděpodobnost, že chování dítěte se bude ubírat opačným směrem.

Zásadním problémem zůstává, že rizikové chování u dětí a mladistvých je obvykle řešeno, až když je pozdě, tudíž po spáchání nějakého trestného činu. Pak již nezbývá než používat opatření taková, jež by měla přinejmenším zabránit opakovanému páchání trestné činnosti. Existuje nepřeborné množství trestů a sankcí, které mohou být mladistvým uloženy, nicméně je třeba větší důraz klást především na prevenci, aby nebylo nutné těchto opatření používat v tak velké míře. Děti i mladiství, ale stejně tak jejich nejbližší okolí, by měli být dostatečně informováni o následcích spojených s rizikovým chováním a zároveň by měl být vytvořen dostatek vhodných preventivních programů, zaměřených na přecházení delikventnímu chování.

V mé práci se zabývám jak možnými trestními opatřeními, která jsou ukládána dětem a mladistvým, tak zejména prevencí a včasnou intervencí, které jsou považovány za vhodnější cestu ke snížení rizikového chování těchto jedinců. Práce je koncipována jako komparace stejné problematiky u dvou různých zemí, konkrétně Velké Británie a České republiky. Cílem je zjistit případné rozdíly v práci s rizikovou mládeží a zaměřit se na možnou inspiraci britskými preventivními programy a celkovou prací s dětmi a mladistvými, které by bylo možné obdobným způsobem aplikovat u nás a rozšířit tak šance na snížení této problematiky.

I VELKÁ BRITÁNIE

1 HISTORIE VÝVOJE SYSTÉMU ZACHÁZENÍ S MLADISTVÝMI PACHATELI

Za posledních čtyřicet let se vývoj zacházení s mladistvými pachateli dosti obměňoval. V 60. letech mělo být maximum rozhodování svěřeno místním úřadům a jen minimum případů soudům. Měla být podpořena prevence, a to poskytováním informací, poradenstvím a širokou nabídkou sociálních i psychologických služeb rodinám, v nichž vyrůstají rizikové děti. Soudy měly spíše usměřňovat delikventně se chovající mládež do péče příslušných dalších terapeutických institucí. Měly se více angažovat sociální služby a hranice trestní odpovědnosti měla být zvýšena. Ze všech těchto plánů byla realizována jen část

V 70. letech se politika zacházení s mladistvými provinilci změnila. Stoupl počet mladistvých umístěvaných z příkazu soudu do polepšoven a do vězení. Význam justice se zvýšil a stouply také státní výdaje na represivní aparát. Zdůrazňovala se odpovědnost každého mladého člověka za jeho činy a zájem o sociální a psychologické příčiny delikvence opadl. Vláda ale podpořila rozvoj probační služby, která se stala jedním z pilířů vládní strategie omezování kriminality. Probační dohled byl natolik přísný, že byl označen za větší zásah do svobody individua než klasické vězení. Kriminální chování mládeže mělo být nápravnými opatřeními co nejefektivněji ovlivněno, na ničem jiném nezáleželo.¹

V 80. letech nastalo období přímočarých amatérských řešení problematiky rizikové mládeže. Její příčiny přestaly být zajímavé. Zajímavé byly tresty a jejich účinnost. Pozice soudů pro mladistvé skutečně byla novým zákonodárstvím významně posílena. Polepšovny pro mladistvé byly pohlceny vězeňským systémem, což je rozhodnutí v rozporu s padesát let předtím uznávaným principem, že s mladistvými provinilci proti zákonu by mělo být zacházeno jinak než s dospělými. Byla také opuštěna zásada, že každý mladistvý, který se ve věku od 15 do 21 let dostane do vězení, musí být připravován na budoucí povolání v učebním oboru nebo vzděláván jinou formou. Od roku 1983 mohli být mladiství vězněni bez jakéhokoli vzdělávání. Pokusně byl přitvrzen režim v několika takzvaných detenčních centrech pro mladistvé (centra pro krátkodobé věznění) s očekáváním, že se zvýší odstrašující účinky této

¹ K politice zacházení s mladistvými delikventy na konci 20. stol. srov. britský zdroj: http://etheses.lse.ac.uk/596/1/Lacey_Youth_justice_England_Wales.pdf Cit. In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011

*formy trestu. I když výzkum prokázal neúčinnost tohoto opatření, byl tuhý režim v roce 1985 zaveden ve všech existujících detenčních centrech. Vláda výrazně snížila podporu předtím poskytovanou nevládním organizacím, jež se ve sféře kriminality angažovaly. Fakticky byly podporovány jen ty nevládní organizace, které doplňovaly vládní systém trestní justice.*²

System soudnictví ve věcech mládeže (Youth Justice System – YJS) v Anglii a Walesu byl radikálně přepracován až v roce 1998. Vláda uvedla v rámci programu „Žádné výmluvy“ (No More Excuses), že chce restrukturalizaci YJS, aby bylo dosaženo více konstruktivních výsledků s mladými lidmi. Tyto návrhy reformy byly postaveny na pochopení hlavních zásad restorativní justice a záměrem bylo začlenit je v rámci YJS. Tyto principy byly popsány jako:

- **Obnova:** Mladí lidé se mají omluvit svým obětem a napravit škody, které spáchali
- **Reintegrace:** Mladí lidé, platící svůj dluh společnosti; po odpykání trestu znovuzačlenění do společnosti a dodržování zákonů
- **Zodpovědnost:** Mladí pachatelé i jejich rodiče čelí důsledkům svého nevhodného chování a nesou zodpovědnost za předcházení další recidivy³

System soudnictví ve věcech mládeže v ČR je postaven na obdobných principech. Primárně jde o to, že mladí lidé si mají uvědomit důsledky svého jednání a nést za ně následně zodpovědnost. Podstatou je snaha o předcházení další recidivy a také o to, že u mladých lidí je důležitá jejich rozvíjející se socializace, se kterou je třeba pracovat, protože v pozdějším věku je to již značně obtížné. Proto veškeré změny v historickém kontextu měly vést právě k co nejlepším podmínkám pro resocializaci mladistvých delikventů s co nejnižší možnou mírou recidivy. Ač v určitých letech se spíše praktikoval přísnější režim a tvrdší tresty, ve výsledku se jednalo o nejméně vhodné metody, s neblahými důsledky na osobnost mladistvého a především byly velmi neúčinné.

Připomínky OSN z roku 2002 o plnění britské Úmluvy vyjádřily znepokojení nad zákazem tělesných trestů v domácnosti a nad zvyšujícím se počtem dětí ve vazbě v nižším věku za menší přestupky, spolu s vazebními podmínkami, které nedostatečně chrání děti před násilím, šikanou a sebepoškozováním. Stejně tak právní systémy, které zavedly režimy k prosazení rodičovské zodpovědnosti, zákazy vycházení a legislativu anit-sociálního chování, se jeví jako pohrdání právem na respektování soukromého a rodinného života. Mnohé z principů

² MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2013, s. 124

³System YJS více In: MUNROE, c.d. 2001, s. 123 - 125. Podrobněji at: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/>

*restorativní justice, které se opírají o neformálnost, flexibilitu a diskrétnost jsou nejisté proti zákonným požadavkům na řádný proces a férový a spravedlivý soud.*⁴

Průzkum OSN o Fungování systému trestní spravedlnosti z roku 2002 se pokusil poskytnout čísla mladistvých uvězněných na 100 000 obyvatel. V Anglii a Walesu bylo 18.26 mladistvých uvězněných na 100 000 obyvatel, čímž vězní mladé lidi ve vyšší míře než kterákoli jiná země v Evropě. Je zde určitá korelace a to taková, že země s nejnižší věkovou hranicí trestní odpovědnosti mají také více svých věznic naplněných mladými lidmi.⁵

Tresty odnětí svobody jsou nákladné. Odhaduje se, že daňové poplatníky stojí umístění mladého člověka do zabezpečovací jednotky 140.000 £ ročně. Ještě důležitější je, že se nezdá, že by tento přístup byl funkční, protože 75 % mladých lidí po ukončení trestu odnětí svobody pokračuje v prohřešcích následující rok. Samozřejmě by si vazba měla zachovat svou funkci k ochraně veřejnosti před závažnějšími pachateli. Nicméně existuje celá řada alternativních a vědecky prokázaných účinných způsobů, jak se vypořádat s mnohem méně závažnými trestnými činy, u kterých trest odnětí svobody je nedůvodný. Kromě toho tu jsou silné argumenty pro včasnou intervenci, než se nevhodné chování stane závažným či zakořeněným, což vede k rozsáhlému kontaktu se systémem trestní justice.⁶

Vězení má na mladistvé nepříznivé a po několika letech nenapravitelné účinky, protože člověk, jehož socializace teprve začíná, je ovlivnitelnější než dospělý. Proto většina zemí limituje dobu věznění mladistvých nižšími hranicemi. V ČR je maximální možná doba trestu odnětí svobody pro mladistvého 10 let. Je třeba důkladněji zvažovat tento druh trestu a to především proto, že vězení může mladým pachatelům poskytnout tzv. školu kriminality, kdy se přiučí od jiných daleko více věcí a povětšinou se nejedná o pozitivní dovednosti. Často tak bývá efekt trestu odnětí svobody opačný a mladí lidé po skončení trestu dále pokračují v delikventním chování a mnohdy, s nově nabytými znalostmi, ve větší míře než před uvězněním.

⁴ MUNCIE, c.d. 2005, s. 15

⁵ O průzkumu OSN ve věci Fungování systému trestní spravedlnosti z roku 2002 In: MUNCIE, 2005, s. 16 - 17; průzkum pak <https://www.unodc.org> or <http://www.osn.cz/>

⁶ O nákladnosti trestů odnětí svobody In: SMITH in ROSS et. al., 2011; podrobněji at: <https://www.theguardian.com/society/2010/mar/01/jail-young-offenders-rehabilitation>

2 VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI

Věková hranice trestní odpovědnosti v Anglii, Walesu a Severním Irsku je 10 let, ve Skotsku dokonce 8 let. Jedná se o nejnižší věkové hranice v celé Evropě. To znamená, že děti pod touto hranicí nemohou být zatčeny ani obviněny z trestného činu. Existují ale jiné tresty, které jim mohou být uloženy a těmi jsou Zákaz vycházení pro děti a Zajištění bezpečnosti dítěte.

V rámci Zákazu vycházení pro děti (Local Child Curfew) policie může zakázat dětem pobývat na veřejnosti mezi 21 h – 6 h, pokud nebudou v doprovodu dospělé osoby. Tento zákaz může trvat až 90 dní. Pokud dítě poruší tento zákaz vycházení, může mu být uděleno (dětské) bezpečnostního nařízení. Zajištění bezpečnosti dítěte (Child Safety Order) vychází z toho, že pokud dítě spáchá trestný čin nebo poruší zákaz vycházení, může být umístěno pod dohled týmu pro kriminalitu mládeže. Nařízení obvykle trvá až do 3 měsíců, ale v některých případech může trvat až 12 měsíců. Pokud dítě nedodržuje pravidla nařízení, může soud zvážit, jestli není třeba umístit dítě do ústavní péče.

Děti do 10ti let porušující zákon pravidelně, mohou být někdy umístěny do ústavní péče nebo musejí nést odpovědnost jejich rodiče. V ČR toto platí obdobně s tím rozdílem, že u nás dle vyšší věkové hranice trestní odpovědnosti se to týká dětí do 15ti let.

Děti a mladiství v rozmezí 10 – 17 let, které spáchají trestný čin, mohou být zatčeni a převezeni k soudu, ovšem je s nimi zacházeno odlišně od dospělých. Primární rozdíly jsou v tom, že tento problém řeší speciální soudy pro mládež, jsou jim ukládány jiné tresty než dospělým a především jsou posíláni do zvláštních zabezpečovacích středisek pro mladé lidi a ne přímo do klasických věznic. Na stejné bázi toto funguje i v ČR a to především, jak již bylo zmíněno, proto, že vězení má na mladé lidi nepříznivý vliv a to ve všech ohledech. Stejně tak jako mladistvími se soudy pro mládež zabývají i dětmi, které se dopustily protiprávního jednání a ještě nedovršily věk hranice trestní odpovědnosti, tedy 15 let. Tyto děti nejsou trestně odpovědné a toto jednání se nazývá čin jinak trestný. Což samozřejmě neznamená, že nejsou nijak potrestány. Soudy pro mládež učiní potřebná opatření k jejich nápravě.

Mladí lidé ve věku 18 let jsou považováni zákonem za dospělé, tudíž jsou posíláni do vězení, ale jedná se o oddělení, kde jsou drženi speciálně mladí lidé ve věku 18 – 25 let.⁷

⁷ Tuto problematiku lze blíže srovnat at: <https://www.gov.uk/child-under-10-breaks-law>

3 CO SE STANE RODIČI, KDYŽ SE JEHO DÍTĚ DOSTANE DO POTÍŽÍ S POLICIÍ

Když se dítě dostane do problémů s policií, často za něj nese odpovědnost jeho rodič. Obvykle to bývá v případě, že se dítě opakovaně dostane do potíží nebo pokud rodič nechce podniknout patřičné kroky ke kontrole chování dítěte. Rodiče mohou být v takových případech pozváni na rodičovský program, požádání o podepsání rodičovské smlouvy nebo dáni k soudu, kde je jim nařízena rodičovská povinnost. Každé z těchto opatření rodiče podporuje v zastavení dítěte, aby se nedostalo znovu do problémů. Obvykle jsou tato nařízení dobrovolná, ale někdy jsou řešena formálněji a to soudem.⁸

3.1 Rodičovské programy

Rodičovské programy jsou řízeny místním týmem pro kriminalitu mládeže a dalšími justičními organizacemi pro mládež, jako charity. Každý program se liší v závislosti na situaci a na tom, co je nejlepší pro dítě.⁹

3.1.1 Rodičovské smlouvy (Parenting Contracts)

Je to dobrovolná dohoda podepsaná rodičem, jeho dítětem a někým z místního týmu pro kriminalitu mládeže. Souhlasí s tím, že budou hrát roli v pomoci jejich dítěti, aby se drželo dál od trestné činnosti. Pokud odmítnou podepsat, mohlo by jim být uděleno rodičovského nařízení.

3.1.2 Rodičovské povinnosti (Parenting Orders)

Nařízení je určeno na pomoc a podporu rodičů nebo opatrovníků při řešení anti-sociálního či kriminálního chování svého dítěte. Je dostupné v trestních, občanských a rodinných soudních řízeních. Rodičovské nařízení se skládá ze dvou částí: požadavek na rodiče či opatrovníka k účasti na konzultačních nebo poradenských sezeních a požadavky, které podpoří rodiče nebo opatrovníka uplatňovat určitou míru kontroly nad dítětem. Pokud rodič selže bez rozumné omluvy ke splnění požadavku na rodičovské nařízení, bude vinný

⁸ Primární zdroj: <https://www.gov.uk/if-my-child-gets-in-trouble-with-police>

⁹ <https://www.gov.uk/if-my-child-gets-in-trouble-with-police>

z trestného činu a bude odsouzen ve zkráceném řízení k zaplacení pokuty až do výše £ 1.000.

10

Nařízení jsou dána soudy. Stanovují, co rodiče a jejich dítě musí nebo nesmí dělat. Mohou trvat až 12 měsíců. Dostat rodičovské nařízení neznamená, že bude mít rodič záznam v trestním rejstříku, ale může být vzat k soudu, pokud se nechce podřídit nařízení.

V ČR je rodičovská odpovědnost zakotvena v Zákoně č. 89/2012Sb., občanského zákoníku. Pokud se u dětí, za něž nesou odpovědnost rodiče, objeví závažné problematické chování, které je v rozporu s řádnou výchovou dítěte, tak řešení dané situace je v kompetenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, případně soudu. Soudy pak mohou nařídit opatření jako je napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče či osobu, do jejíž péče je dítě svěřeno, dále stanovit nad dítětem dohled a provádět jej prostřednictvím institucí a osob zejména v místě bydliště dítěte nebo uložit dítěti nebo rodičům omezení, které brání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména jde o zákazy určitých činností.

3.2 Nařízení zamezující antisociálnímu chování (Anti-social Behaviour Orders - ASBO)

Pokud je dítěti uděleno ASBOs, může rodič dostat někdy pokutu, pokud dítě poruší jeho pravidla. Je nutné se ujistit, že jsou tyto pravidla pochopena a jaké důsledky nastanou, pokud dojde k jejich porušení.¹¹

4 SOUDY PRO MLÁDEŽ

Soud pro mládež je zvláštní druh soudu pro lidi ve věku 10 – 17 let. U soudu pro mládež není porota. Děti a mladiství se k soudu musejí dostavit se svým rodičem či opatrovníkem, vzhledem k tomu, že ještě nedosáhly zletilosti. Tyto soudy jsou přirozeně méně formální než soudy pro dospělé a to především v tom, že zde není povolen vstup veřejnosti a pachatel je oslovován křestním jménem. Řeší se zde případy, jako jsou vloupání a krádeže, drogové delikty či anti-sociální chování. Co se týká závažných trestných činů jako je vražda či znásilnění, tak tyto případy začínají u soudu pro mládež, ale poté jsou předány vrchnímu

¹⁰ Home Office in GOLDSON, JAMIESON, c.d. 2002, s. 88

¹¹ O nařízení o antisociálním chování at: <https://www.gov.uk/if-my-child-gets-in-trouble-with-police>

soudu. Soudy pro mládež udělují řadu rozsudků, především jde o alternativní tresty a dále také tresty, které jsou následně prováděny v zabezpečovacích zařízeních pro mladé lidi.

5 MLADÍ LIDÉ VE VAZBĚ

Lidé mladší 18ti let, kteří jsou odsouzeni k vazbě jsou posláni do zajišťovacích center pro mladé lidi, nikoli do věznic pro dospělé. Mladí lidé jsou posíláni do vazby z mnoha důvodů. Soud může udělit mladému člověku trest odnětí svobody pokud:

- je zločin tak závažný, že zde není jiná volba
- mladý člověk spáchal trestný čin již předtím
- soudce nebo magistrát myslí, že mladý člověk je pro veřejnost rizikem

Mladý člověk může být poslán do vazby také na odročení. Rada spravedlnosti pro provinilé mladistvé (Youth Justice Board - YJB) rozhoduje, do kterého zajišťovacího centra bude mladý člověk poslán. Centra jsou vybírána dle určitých kritérií. Musejí si zde poradit s mladým člověkem potřebujícím bezpečí, například pokud má zdravotní problémy. Dále také aby byla vhodná pro daný věk, pohlaví a zázemí a v neposlední řadě se snaží o to, aby centrum bylo tak blízko jejich domovu, jak jen je to možné.¹²

Stejným způsobem je zacházeno s mladistvými i v ČR. Vždy je zde snaha o jejich umístění do jiného zařízení, než je vězení či o ukládání alternativních trestů. V případě, že je mladistvému nařizena ochranná výchova, je umístěn do školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy. U zvláště závažných trestných činů jsou mladiství, kteří nedovršili věku 18 let, umístěni do věznic pro mladistvé či na zvláštní oddělení ve věznicích pro dospělé, aby byli mimo od ostatních vězňů.

5.1 Typy zabezpečovacích center

Existují tři typy péče o mladé lidi:

- instituce pro mladé pachatele
- zabezpečovací školicí střediska
- zabezpečovací dětské domovy

Instituce pro mladé pachatele jsou provozovány Vězeňskou službou a soukromými společnostmi, jsou určeny lidem ve věku 15 – 21 let (osoby mladší 18ti let jsou drženy

¹² Primární zdroj at :<https://www.gov.uk/young-people-in-custody>

v jiných budovách) a budovy jsou v rozmezí 60 – 400 osob, rozděleny na křídla s kapacitou 30 – 60 osob. Zabezpečovací školicí střediska jsou provozována soukromými společnostmi a jsou určeny pro lidi ve věku do 17 let. Absolvují zde 30 hodin vzdělávání a odborné přípravy za týden, řídí se denním školním rozvrhem. Budovy jsou v rozmezí 50 – 80 osob, rozděleny do jednotek pro 5 – 8 lidí. Zabezpečovací dětské domovy jsou provozovány místními zastupitelstvy pro děti ve věku 10 – 14 let, které zde stejně jako v zabezpečovacích školicích střediscích absolvují 30 hodin vzdělávání a odborné přípravy za týden, opět řízené jako denní školní rozvrh. Budovy jsou organizovány v rozmezí 8 – 40 osob.¹³

6 TÝMY PRO KRIMINALITU MLÁDEŽE

Týmy pro kriminalitu mládeže pracují s mladými lidmi, kteří se dostanou do potíží se zákonem. Dívají se do pozadí mladého člověka a snaží se mu pomoci držet se dál od trestné činnosti. Provozují také místní programy prevence kriminality, pomáhají mladým lidem na policejní stanici, když jsou zatčeni, pomáhají těmto lidem a jejich rodinám u soudu, dohlíží na ty, kteří vykonávají alternativní tresty a zůstávají v kontaktu s mladým člověkem, pokud je odsouzen k vazbě. Tyto týmy se zapojí, pokud se mladý člověk dostane do potíží s policií nebo je zatčen, je obviněn z trestného činu a musí se obrátit na soud nebo je odsouzen za trestný čin a je mu udělen trest. Obvykle je policie první, kdo kontaktuje tým pro kriminalitu mládeže. Ale stejně tak mohou učinit rodinní příslušníci nebo přátelé, pokud mají obavy o chování mladého člověka. Týmy pro kriminalitu mládeže jsou součástí místní rady a jsou oddělené od policie a soudů. Pracují s policií, probačními úředníky, zdravotními, ubytovacími a dětskými službami, školami a vzdělávacími institucemi, charitami a místní komunitou.¹⁴

V ČR fungují také týmy pro mládež, ve kterých spolupracují sociální pracovníci spolu s bezpečnostními složkami, soudci a dalšími profesionály. Jejich existence je převážně pod organizačním vedením Probační a mediační služby ČR. Mezi hlavní činnosti patří navrhování strategií práce s rizikovými a ohroženými dětmi v dané lokalitě, sledování a hodnocení aktuálních i dlouhodobých vývojových trendů v oblasti delikvence mládeže a v neposlední řadě stanovování optimálních postupů při řešení konkrétních případů. Tyto týmy pracují prakticky na stejné bázi, jako je tomu ve Velké Británii.

¹³ Více o typech zabezpečovacích center at: <https://www.gov.uk/young-people-in-custody/what-custody-is-like-for-young-people>

¹⁴ O fungování týmů pro prevenci kriminality mládeže at: <https://www.gov.uk/youth-offending-team>

Vůbec samotná existence těchto týmů je důležitým prvkem v oblasti prevence kriminality mládeže. Odborníci z jejich řad jsou speciálně vyškoleni pro práci s touto specifickou skupinou a primárním úkolem je především snaha o předcházení kriminálního chování dětí a mladistvých. Jejich práce je velmi různorodá a zajisté náročná, když je nutné zmapovat celkovou situaci v dané lokalitě a vytvářet takové podmínky, aby bylo možné rizikové a ohrožené děti takzvaně navést na tu správnou cestu a zmírnit dopady jejich nevhodného chování.

7 PROGRAMY PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE

Stejně jako v ČR tak i ve Velké Británii existuje celá řada různých preventivních programů, jejichž hlavním cílem je udržet mladé lidi mimo trestnou činnost. Obvykle jsou provozovány v rámci místní komunity a mimo samotných dětí a mladistvých mohou zahrnovat rodiče a celé rodiny. V těchto programech jsou mladí lidé umístěni v případě, že měli problémy s policií, jsou rizikovou skupinou pro spáchání trestného činu nebo se u nich projevuje antisociální chování. Přítomnost v daném programu je přirozeně dobrovolná. Veškeré podmínky programu musejí mladistvému i jeho rodičům vyhovovat, aby se rozhodli se ho zúčastnit. Většina z nich je provozována právě místním týmem kriminality mládeže nebo jinými místními organizacemi, které se touto problematikou zabývají.

Ačkoliv jsou tyto programy postaveny na bázi dobrovolného umístění, obvykle se k nim mladí lidé dostanou přes doporučení policie nebo týmu pro kriminalitu mládeže po tom, co se u nich začne projevovat problematické chování. Nicméně doporučení může přijít také ze strany učitele, sociálního pracovníkem nebo rodiče. Než samotný program vůbec začne, je třeba posoudit mladého člověka, ujistit se, že daný preventivní program mu může pomoci a rozhodnou, který typ podpory pro něj bude nejvhodnější.

7.1 Co jsou tyto programy a jak fungují

Ač se programy prevence kriminality mládeže různí at' už v názvech či aktivitách, kterými se zabývají, všechny zahrnují takové činnosti, které pomáhají mladým lidem držet se dál od trestné činnosti. V těchto programech je možné získat různé nové dovednosti či rady, které jsou prospěšné pro studium či zaměstnání. Stejně jako u většiny jiných programů, i tyto se dělí na skupinové a individuální.

Dva z hlavních preventivních programů ve Velké Británii jsou „programy začlenění mládeže“ a „začlenění mládeže a podpůrné panely“, ačkoli je zde mnoho dalších.¹⁵

7.1.1 Programy začlenění mládeže (Youth Inclusion Programmes)

Tyto programy jsou pro 8 – 17ti leté a obvykle mají nastavenou délku času, např. 6 měsíců. Někdy se mladý člověk může zúčastnit déle, pokud to potřebuje a pokud zjistí, že aktivity jsou užitečné.

7.1.2 Začlenění mládeže a podpůrné panely (Youth Inclusion and Support Panels - YISPs)

Tyto panely, které jsou tvořeny lidmi jako je místní mládež nebo sociální pracovníci, pracují s 8 – 13 letými, aby se ujistili, že získají přístup k místním službám, které jim pomohou vyhnout se problémům. Tyto služby mohou být například získání dodatečné pomoci ve škole nebo léčba zdravotních či duševních problémů.

Tento program pracuje s velmi specifickým souborem mladých lidí, kteří jsou vystaveni vysokému riziku páchaní trestné činnosti a antisociálního chování. Fungují prostřednictvím řady na míru přizpůsobených zásahů, včetně rodinných konferencí a rodičovské podpory, řízených specializovaným klíčovým pracovníkem.¹⁶

Oba tyto programy používají něco jako „intervenční plán“, kdy každý s tímto programem musí souhlasit, včetně mladého člověka a jeho rodiny. Tento plán popisuje, co mladý člověk očekává, stejně tak jako jakou podporu dostane.

Existují také různé univerzální programy, například Mimoškolní hlídky (After School Patrols), které jsou navrženy celoplošně tak, aby řešily asociální chování a nepořádek po školním vyučování umístěním policie na problematická místa.

7.1.3 Mentoring

Co se týká tohoto pojmu a fungování takového programu, tak se jedná o stejný princip jako v ČR. Mentor je speciálně vyškolený člověk, jehož náplní je pomáhat jiným. U mladých lidí se jedná zejména o pomoc v oblasti školy, vyrovnávání se s šikanou či řešení otázky budoucího zaměstnání či dalšího studia. Někdy tato osobní pomoc může mít větší efekt než

¹⁵ Více o zmíněných preventivních programech at: <https://www.gov.uk/youth-crime-prevention-programmes/what-these-programmes-are-and-how-they-work>

¹⁶ Problematika je blíže specifikována In: ROSS et al., c.d. 2011, s. 10

poslání mladého člověka na různé skupinové aktivity v rámci programů prevence. Mentorský program nemá obvykle stanovenou dobu trvání, protože mladý člověk může v tomto programu setrvat tak dlouho, jak jen to bude užitečné, což je značnou výhodou oproti programům, které jsou časově omezeny a často je tak nutné jejich častější absolvování, pokud nejsou účinné hned napoprvé.

7.1.4 Rodičovské programy

Rodiče a rodiny se obvykle podílejí na pomoci mladému člověku v programech na prevenci kriminality. Což znamená cokoli od návštěv školy se svými dětmi, ujištění se, že dělají to, o co byly požádáni či co jim bylo nařízeno. Pokud se mladý člověk dostane do potíží se zákonem, jeho rodiče či opatrovníci jsou obvykle požádáni, aby přišli na rodičovské programy. Tato účast je ve většině případů dobrovolná, ale stejně tak jim může být i nařízena. Rodičovské programy mohou být součástí preventivních programů kriminality pro mládež, ale stejně tak existují i samostatně. Jak tyto programy fungují, se může měnit v závislosti na člověku a jsou plánovány způsobem, který je správný pro mladého jedince a jeho rodinu. Zahrnují zlepšení rodičovských dovedností nebo ujištění se, že nic doma není příčinou pro mladého člověka k páchání trestné činnosti.¹⁷

V ČR jsou obvykle rodičovské programy pod záštitou jiných preventivních programů kriminality mládeže. Je tomu tak především z toho důvodu, že pokud se již pracuje s problematickým chováním u mladistvého, jsou obvykle přizváni i rodiče, kde se řeší nejen postup práce s tímto jedincem, ale také se zkoumá rodinné prostředí, které může mít a často také má, podstatný vliv na takové chování.

Ovšem je zde jistá absence rodičovských programů jako takových, zaměřených především na primární prevenci a ne takových, které již řeší vzniklé problémy. Problémem je častá neochota či nedostatek času ze strany rodičů, aby se těchto programů účastnili. V rámci své bakalářské práce jsem měla možnost mluvit s příslušnicí městské policie, která se snažila o takové programy zasadit, ale neshledala se bohužel s úspěchem a to právě z těchto důvodů. Věřím, že kdyby takovéto programy existovaly a rodiče se jich účastnili, mohlo by být zabráněno mnohému problematickému chování u jejich dětí, protože jedním z důležitých faktorů je, začít si včas všimnout, že něco není v pořádku, což v dnešní hektické době, kdy rodiče na své děti nemají moc času, je značný problém.

¹⁷ Více o zapojení rodiny do preventivních programů at: <https://www.gov.uk/youth-crime-prevention-programmes/involving-parents-and-families>

8 VČASNÝ ZÁSAH JAKO NEJLEPŠÍ PREVENCE

Skupina programů včasné intervence působící v Anglii může být rozdělena mnoha různými způsoby. Některé programy se zaměřují na zvláštní skupinu populace: Intenzivní intervence v rodině (Intensive Family Interventions – dříve známé jako FIPs) například pracuje s nejproblematičtějšími rodinami na snížení antisociálního chování, kriminality mládeže a školní absenci, zatímco Programy intenzivního dohledu a podpory (Intensive Supervision and Support Programmes – ISSPs) se soustředí na malou menšinu jednotlivých přetrvávajících mladých pachatelů ve věku 15 – 17 let, kteří jsou zodpovědní za neúměrně velký počet trestných činů.¹⁸

Jiné programy mohou být popsány z hlediska typu iniciativy, jako jsou programy zaměřené na pozitivní aktivity nebo konkrétně zaměřené na antisociální chování, a jiné s ohledem na použití širších přístupů: univerzální oproti zacíleným na riziko, na oblastní bázi nebo zaměřeným na reformu systému.

Jak už to tak bývá, tak v praxi se většinou prolínají a kombinují různé preventivní programy a vytvářejí komplexní soubor intervenčních zásahů, aby byly co nejučinnější.

8.1 Intervence zaměřená individuálně a na rodinné bázi

Mnoho rizikových faktorů spojených s problematickou mládeží a antisociálním chováním jsou individuální nebo s charakteristikami na rodinné úrovni a proto je kladen velký důraz právě na tyto druhy raných intervenčních strategií.

Individuální intervence se zaměřuje na rizikové faktory jako je nízká inteligence, nízká úroveň dosaženého vzdělání, nízká empatie, impulzivita a hyperaktivita. Pouze jeden typ individuálně zaměřeného programu se ukázal jako účinný pro tuto věkovou kategorii a to je trénink dětských dovedností (child skills training). Tyto výukové programy jsou navrženy tak, aby děti přímo učily sociální, emoční a kognitivní kompetence odpovídající sociálním dovednostem, efektivnímu řešení problémů, ovládání hněvu a citu jazyka. Dovednosti jsou založeny na terapeutických programech, které různými výzkumy byly označeny jako účinné. Obvykle tyto programy trvají od jednoho do tří měsíců. Průměrný efekt pro tento přístup je o

¹⁸ ROSS et. al., c.d. 2011, s. 37

38 % vyšší pravděpodobnost zlepšení, co se týká anti-sociálního chování, sociálních dovedností a sociálně-kognitivních schopností.¹⁹

Fungování rodiny a problémy v ní mohou mít významný dopad na to, zda se mladý člověk zapojí do trestné činnosti a protispolečenského chování. Účinná prevence je tedy ta, která je zaměřena na podporu rodinám, aby mohly tyto otázky řešit.

Z výzkumů bylo zjištěno, že nejúčinnějším typem intervence v této oblasti je Trénink rodičovského chování (Behavioural Parent Training - BPT). Učí rodiče, aby byly v souladu s posilováním dobrého chování a potrestáním nebo ignorováním špatného chování, aby tak byl stanoven jasný rámec očekávání. Tento trénink je založen na myšlence, že antisociální chování je naučitelné a soustavné pozitivním a negativním zesilováním, které děti dostávají od ostatních, zejména od rodičů.

Dalšími programy zaměřenými na prevenci v rodině jsou Multisystémová terapie (Multi-Systemic Therapy - MST), Funkční rodinná terapie (Functional Family Therapy - FFT) a Multidimensionální úprava pěstounské péče (Multi-dimensional Treatment Foster Care - MTFC známá také jako Intensive Fostering - IF). Původně byly vyvinuty pro použití u závažných mladistvých pachatelů, avšak nyní jsou používány v širším měřítku, jako součást procesu včasné intervence. Tyto programy mají původ v USA, kde se ukázaly jako účinné a proto je Velká Británie začala používat také.

Všechny tyto programy jsou zaměřeny na změnu maladaptivních vzorů chování nebo rodinných dysfunkcí, využívající kognitivně behaviorální techniky mající vliv na pozitivní změny. Na rozdíl od BPT jsou všechny tyto zásahy složeny z vícero vzorů a v případě MST a MTFC je k případu přiřazen pověřený pracovník, aby zajistil účinné dodání jednotlivých služeb. Jednoduše řečeno, tyto programy fungují, protože obsahují klíčové charakteristiky účinných intervencí.

MST v současné době běží v deseti lokalitách po celé Anglii a zahrnuje přibližně 700 rodin. Výsledky výzkumů této metody se jeví pozitivně a to v podobě snížení trestné činnosti, zejména u chlapců. MST kombinuje kognitivně-behaviorální terapii, aby pomáhala mladým lidem vyrovnat se s jejich problémy a rodičům s potížemi s jejich dospívajícími dětmi a to trénováním specifických dovedností jak u mladých lidí, tak u jejich rodičů. Tento program tak prolíná individuální i na rodinu zaměřenou prevenci.

¹⁹ O individuální intervenci a programech fungujících v této oblasti je podrobněji zmíněno In: ROSS et. al., c.d. 2011, s. 38 - 42

FFT začal fungovat v Británii v roce 2007. Zahrnoval 100 rodin a zabývá se problematickým, recidivním a antisociálním chováním. Zatímco MST a FFT pracují s rodinami s dětmi ve věku 11 – 18 let a zaměřují se na antisociální, delikventní a kriminální chování, IF je zaměřeno na závažné a vytrvalé mladé pachatele, pro něž je alternativou pravděpodobně vazba nebo ISSP. Vyhodnocení programu IF uvedlo, že mladí lidé ve vzorku IF měli nižší recidivu a že spáchané trestné činy byly méně závažné než ty, v porovnávaných skupinách: v průměru, v průběhu roku poté co byli umístěni v IF, v porovnávaných skupinách byli odsouzeni za pětkrát tolik trestných činů než v IF skupině. Nicméně rok po ukončení programu míra opětovného odsouzení vzrostla tak, že tito lidé byli na stejné úrovni, jako kontrolní skupina. Ale byla také větší šance, že se zapojí do vzdělávání či odborné přípravy.

Jinou variací programu IF je MTFC, který též stojí za zmínku. V rámci tohoto programu jsou mladí lidé krátkodobě umístěni do dětského domova, kde se jim dostává individuální terapie a behaviorálního tréninku podobnému tréninku dětských schopností. Zároveň jejich rodiče (či opatrovníci) dostávají týdenní rodinnou terapii, kde se učí efektivní výchově a technikám řízení v rodině.

8.1.1 Ostatní multimodální programy

Persisten Young Offender Project – PYOP (volně přeloženo: Projekt chronický mladistvý pachatel) v Portsmouthu a okolních oblastech zahrnuje řízení vzteku a trénink interpersonálních dovedností, skupinovou práci na antisociálním chování a povědomí o obětech s poradenstvím „jeden na jednoho“ pro opětovné zapojení do vzdělávání, kognitivně-behaviorální terapie a individuální poradenství, stejně jako týmové aktivity a outdoorové aktivity.²⁰

Z nezávislého hodnocení bylo prokázáno významné snížení v počtu policejních obvinění v souvislosti s některými mladými lidmi. Zlepšení bylo také pozorováno ve vztahu k angažovanosti ke vzdělání, v rodinných vztazích, emocionálních a osobních problémech, účastní na organizovaných aktivitách a dobrému využití času.²¹

ISSP je podobně konstruovaný pro trvalé mladistvé pachatele a používá se spíše jako součást komunity, než jako trest odnětí svobody. Používá podobné multimodální přístupy skupinové rodinné konference, individuálního mentoringu a budování dovedností, příležitostí

²⁰ ROSS et. al., c.d. 2011, s. 42

²¹ O fungování dalších multimodálních programů v rámci včasné individuální a rodinné intervence In: ROSS et. al., c.d. 2011, s. 42 - 47

k náhradě škody a blízký dohled policie. Zabývá se základními příčinami trestné činnosti a zavádí struktury, které zabraňují proviněním v budoucnu řízením rizik a stabilizace, což je často chaotický životní styl. Dle výzkumů ISSP lépe pracuje s násilnými pachateli než s nenásilnými. Tyto zjištění stojí za zmínku, zejména protože vytrvalí pachatelé jsou notoricky obtížně přístupná skupina.

Intenzivní rodinná intervence (Intensive Family Interventions – IFI) pracuje napříč různými agenturami, které poskytují rodičovskou podporu „jeden na jednoho“, s cílem pomoci rodičům stanovit hranice pro své děti a celou řadu podpůrných služeb, aby se děti vrátili do školy a pro zlepšení jejich klíčových dovedností. Stejně jako u jiných služeb je zde klíčový pracovník, který hraje ústřední roli při uvádění do programu či přístupu k širším službám, včetně léčby nebo rodinné konference.

Intervence zaměřená individuálně či na rodinu patří k těm nejdůležitějším. Pokud se díváme do pozadí problematického chování u mladistvého, je třeba začít u jeho rodinného zázemí, kde obvykle tyto problémy vznikají. Často se tak zjistí, že se jedná o dítě pocházející ze sociálně slabší rodiny, nedostává se mu všeho potřebného, rodiče se mu patřičně nevěnují, což je celkový problém v dnešní společnosti. Nedostatek času či zájmu pak vyvolává potřebu upozornit na sebe jiným způsobem, často se však jedná o způsob, který je v rozporu s dobrým chováním. Mnohdy mladí lidé vyhledávají pozornost jinde, často u svých vrstevníků a nemálo se stává, že se chytí špatné party, ale aby si v ní udrželi své určité postavení, jsou ochotni dělat věci, které jsou často za hranicí zákona. Proto je nutné toto problematické chování řešit již v jeho raném stádiu, jak se samotným mladým člověkem, tak s jeho rodinou, která si často nevšimne, že se s jejich dítětem něco děje, až do chvíle než skončí v rukou policie.

8.2 Intervence zaměřená na školu

Velká Británie má jen několik programů zaměřených na školu určených ke snížení kriminality mládeže a antisociálního chování. Ze dvou iniciativ stanovených v tomto přezkoumání obě přijímají spíše univerzální než cílený přístup. Například projekt Partnerství bezpečnějších škol (Safer School Partnerships – SSP) se pokouší řešit klíčové problémy s chováním, jako je šikana, záškoláctví, antisociální chování a páchaní trestné činnosti napříč všemi žáky ve škole. Projekt byl představen v roce 2002 a přijal celoškolský přístup k chování a kázní a zapojil policii a další podpůrné pracovníky, aby byli aktivnější ve školách s cílem podpořit bezpečnost a snížení viktimizace, kriminality a antisociálního chování. SSP jsou

srovnatelné s programy v USA, které jsou zaměřeny na ovlivnění změny školního prostředí prostřednictvím školských orgánů nebo rozhodovacích procesů ve škole.²²

*Ve Velké Británii mají projekty různou podobu v závislosti na tom, jak jsou financovány a jaká je místní policejní školní strategie. Tři projekty financované YJB například mají výhradně operačního policejního důstojníka a podpůrné týmy nacházející se na střední škole.*²³

Navzdory pozitivním dopadům SSP na absenci a záškoláctví se některým zaměstnancům a rodičům ze zúčastněných škol nelíbí, že je v místě policista. Jako důvod uvádějí, že role policisty je často nejasná a vyjádřili obavy o potenciální stigmatizující účinek na školu, označující ji jako problémovou. Tyto problémy tak mohou negativně ovlivnit hladký průběh programů, zejména těch, které přijaly mnohé školy, a to nakonec může ovlivnit úspěšnost programu.

Mimoškolní hlídky (After School Patrols) jsou prvek Akčního plánu kriminality mládeže (Youth Crime Action Plan – YCAP), který byl zaveden předchozí vládou roku 1998. Program je univerzální, iniciativa založena na oblasti a navržena tak, aby řešila antisociální chování a nepořádek mimo školu na problematických místech.

Školní intervence není v praxi jako samostatný program, jedná se spíše o mix mnoha různých aktivit, které škola realizuje. Tady je pak prokázáno, že iniciativy na školní bázi určené ke zlepšení sociálních a emocionálních dovedností mohou snížit problematické chování, jako je šikana a negativní postoj ke škole.

Gottfredson a jeho kolegové, kteří se touto oblastí zabývají tvrdí, že: *„Studenti, kteří jsou impulzivní, slabě lpí na svých školách, mají jen málo odhodlání k dosažení vzdělávacích cílů a jejichž morální víra v platnost běžných pravidel pro chování je slabá, se pravděpodobněji zapojí do trestné činnosti než ti, kteří nemají tyto charakteristiky.“*²⁴

Z rozsáhlých výzkumů bylo zjištěno jedenáct obecných typů zásahů v této oblasti, z nichž čtyři jsou zaměřeny na změnu školního prostředí a sedm na změnu individuální. Z těchto jedenácti byly zjištěny čtyři, které jsou účinné při snižování problémového chování:

- reorganizace stupňů nebo tříd

²² O školních programech zaměřených na včasnou intervenci In: ROSS et. al., c.d. 2011, s. 48 - 51

²³ ROSS et. al., c.d. 2011, s. 48

²⁴ GOTTFREDSON et al. in ROSS et. al., c.d. 2011, s. 29

- změna učebny nebo stylu výuky
- změna školní disciplíny
- vzdělávací programy, které učí dovednostem sociální kompetence pomocí kognitivní behaviorální metody

Nedostatek školních programů ve Velké Británii, které se výhradně zaměřují na snižování kriminality mládeže a antisociální chování, je pravděpodobně zapříčiněn omezením rozsahu, v jakém mohou školy restrukturalizovat své výukové postupy a zorganizovat vedení třídy. Například, s několika málo výjimkami, školy nejsou schopny dostat studenty zpět a zajistit jim opakování ročníku. V případě, že včasné intervence poskytované místně jsou dostatečně flexibilní, aby zachytily všechny cílové skupiny v dané oblasti, pak nedostatek školních programů by nemělo být samo o sobě problematické. Je ovšem důležité, aby škola i nadále pracovala s ostatními subjekty, aby zranitelní a ohrožení mladí lidé byli identifikováni a přesně zacílení.

Školní intervence má také svou nezastupitelnou roli. V případě, že rodina selhala, je škola, respektive učitel jakožto autorita dalším důležitým článkem v procesu intervence. Ve škole rodiče nemají nad svými dětmi dohled, proto je toto práce učitele, aby byl schopný všimnout si jakýchkoliv změn v chování svých žáků, které by mohly signalizovat možné problémy v budoucím životě, zejména problematické chování, které by mohlo vést až ke konfliktům se zákonem. V takovém případě by se měl učitel obrátit na rodiče, případně na jiné subjekty, fungující v oblasti problematického chování mladistvých. Na školách obvykle funguje školní psycholog, který se těmito případy zabývá.

8.3 Intervence ve společenství a komunitě

Ve Velké Británii je celá řada iniciativ, které jsou na bázi komunitních a sousedských programů. Včasné intervenční strategie a komunitní programy zahrnují dvě široké kategorie. První z nich jsou zcela cílené služby, které pracují se selektivní skupinou mladých lidí, kteří již vykazují delikventní chování. Zahrnují v sobě YISP, projekty Výzva a Podpora (Challenge and Support) a Třízení v celách předběžného zadržení (Triage in Custody Suites). Druhou z nich jsou služby zaměřené obecněji. Selektivní populace široce rizikových mladých lidí je spojována různými způsoby vývojových aktivit a situačních intervencí se zaměřením na diverzní aktivity a snížení možností pro zapojení do trestné činnosti. Mezi tyto činnosti patří Pozitivní aktivity pro mladé lidi (Positive Activities for Young People - PAYP), Panely pro

zařazení mládeže (Youth Inclusion Panels – YIPs), Pouliční týmy (součást YCAP) a Akční program potírání nožů (Tackling Knives Action Programme – TKAP).²⁵

TKAP se snaží prosazovat přístup od prevence k prosazování a to s cílem snížit nošení nožů, s tím souvisejících vražd a vážných bodných zranění mezi teenagery. Úzce spolupracuje se školami a poučuje mladé lidi o nebezpečí nošení nožů, což vede k vyšším a delším trestům odnětí svobody pro ty, kteří mají v držení nůž či jiné útočné zbraně.

V ČR takovýto obdobný program na rozdíl od jiných zmíněných nenajdeme. Je to především z toho důvodu, že problematika nošení zbraní, ať už bodných či jiných, u nás není tak rozšířena. Veškeré programy prevence kriminality mládeže jsou vytvářeny na základě dat, zjištěných z výzkumů v různých oblastech problematického a kriminálního chování mladistvých. Pokud se tedy daný problém nevyskytuje ve velkém měřítku a jedná se spíše o výjimečné případy, tak daná problematika je řešena v rámci jiných, větších programů prevence a není vytvořen žádný speciální program, na rozdíl od Velké Británie a jeho programu TKAP, kde je tato problematika více rozšířena a proto bylo nutné vytvořit v této oblasti samostatný program.

Úspěšné intervence v komunitním prostředí jsou většinou ty, které mají za cíl pomoci vývoji dítěte řešením rizikových faktorů nebo posílením ochranných faktorů. Jiné mají za cíl formovat situace, kdy se mladí lidé setkávají, aby je odvrátily od kriminálních příležitostí. K dispozici jsou dva typy programů, které jsou považovány za slibné pro prevenci nebo snižování kriminality mládeže nebo anti-sociálního chování a těmi jsou mentoring a mimoškolní rekreace.

Někteří mladí lidé mohou, mimo rodičů, těžit ze vztahu s jinými dospělými lidmi, v některých případech jako náhrada za vztahy s rodiči. Myšlenkou mentoringu je, že by měl snižovat problémovost, a to jak přímou pomocí (např. pomoc s domácími úkoly či s žádostí o zaměstnání), tak nepřímou (např. působením jako pozitivní vzor). Čas strávený s mentorem by měl přispět ke snižování příležitostí k delikventnímu chování.

Mimoškolní rekreace má sloužit ke snižování trestné činnosti mládeže tím, že omezuje čas, který mladí lidé tráví s vrstevníky bez dozoru. Stinnou stránkou těchto programů je to, že se zde mohou setkávat mladí delikventi s ostatními delikventními vrstevníky, což přirozeně může vést ke zvyšování hladiny trestné činnosti. Prevencí pro tyto situace je poskytování

²⁵ O komunitních programech v rámci včasné intervence In: ROSS et. al., c.d. 2011, s. 52 - 57

strukturovaných aktivit, které jsou odpovídajícím způsobem sledovány, nikoli aby tyto programy byly pouze místem pro shromažďování mladých lidí.

Velká Británie se potýká také s problematikou násilí mladistvých na veřejnosti, jde o tzv. gangy. Tímto problémem se zabývá například program Komunitní iniciativa pro snížení násilí (*Community Initiative to Reduce Crime - CIRV*). Představuje cílenou odstrašující strategii, která má za cíl snížit násilí gangů (nikoli gangy rozložit) a byla vybudována na základě nejlepších osvědčených postupů z USA. Po shromáždění informací jsou členové gangu kontaktováni pouličními pracovníky CIRV, kteří jim nabídnou pomoc, při hledání alternativy k násilnému životnímu stylu v gangu. Jsou pozváni k dobrovolné schůzce o vlastní osobě a poté k plánované schůzce s policisty, s poradcem pro krizové situace, členy komunity, oběťmi a pracovníky s mládeží. Pokud chtějí vést jiný styl života, zapíší se do projektu. Následně jsou posouzeny jejich potřeby a jsou zařazeni do příslušných programů, které mohou zahrnovat pracovní výcvik, vzdělávání, zaměstnání, zvládnání vzteku atd. Princip CIRV spočívá v ovlivňování chování v průběhu času. Členové, kteří se dopustí násilí, jsou z programu vyloučeni, ač mohou dostat druhou šanci.²⁶

Další zabývající se touto problematikou je preventivní program Už toho bylo dost. Usiluje o pomoc těm, kteří jsou hluboce zakořeněni do subkultur gangů, těm, kteří jsou nejvíce ohroženi tím, že se ke gangům připojí, a těm, kteří jsou ovlivněni destruktivními rozhodnutími vlastních rodinných příslušníků. Program unikátně pracuje s celou rodinou a pokouší se řešit mnoho různých faktorů, které mohou svést lidi na dráhu zločinu. Program má čtyři témata – rodinné poradenství, prosazování konkrétních opatření, práce v rámci čtvrti a intervence v raném věku.²⁷

Z národního hodnocení YISP se ukazuje, že čím vyšší je úroveň individuálního rizika při zahájení intervence v rámci YISP, tím větší je pravděpodobnost snížení úrovně rizika. Pokud je v rámci tohoto programu poskytován také mentoring, dochází k vyššímu než průměrnému snížení rizika. Zdůrazněna je také kritická role klíčového pracovníka YISP jedním z nejdůležitějších faktorů pro zapojení do programu a prosazování pozitivních změn je ve vztahu k dítěti a jeho rodině přístup jeden na jednoho.²⁸

²⁶ MILLS in POULIČNÍ NÁSILÍ V EU, c.d. 2013, s. 31

²⁷ MILLS in POULIČNÍ NÁSILÍ V EU, c.d. 2013, s. 32

²⁸ Z národního hodnocení YISP o rizicích při zahájení intervence In: ROSS et. al., c.d. 2011; podrobněji at: <http://www.trafford.gov.uk/>

8.3.1 Program Jistý start (Sure Start)

Tento program byl vytvořen na základě přezkoumání různých služeb pro děti mladší osmi let. Cílem revize bylo zjistit, jaká bezpečnostní opatření a služby je třeba zajistit na rodinné a komunitní úrovni, aby byl zabezpečen rozvoj jejich plného potenciálu v průběhu celého života. Časem byl tento program upraven tak, aby se zaměřil i na děti mladší čtyř let. Cílem programu Jistý start je spolupracovat s rodiči a dětmi, aby podporovali fyzický, duševní a sociální rozvoj kojence a malých dětí, zejména těch, kteří jsou sociálně znevýhodnění, tak že budou vzkvétat doma a když se dostanou do školy, prolomí bludný kruh znevýhodnění.²⁹

Mezi základní služby tohoto programu patří podpora pro rodiny a rodiče, podpora kvalitní hry, učení a péči o děti, primární a komunitní zdravotní péče a poradenství o zdraví dítěte a jeho vývoje, zdraví rodiny a podpora pro osoby se zvláštními potřebami, včetně pomoci s přístupem ke specializovaným službám.

8.3.2 Program Bezpečná městská útočiště

Útočiště jsou budována na základě iniciativy v Lewishamu jako reakce na smrt Jimmyho Mizena, chlapce, který byl pronásledován a ubodán k smrti v obchodě. Poskytují bezpečné místo pro lidi, kteří hledají azyl i jistotu, že pokud budou potřebovat, Bezpečné útočiště nikdy nebude daleko. Kromě hodnoty spočívající v bezpečném útluku samotném má zavedení tohoto programu příznivý vliv na stmelení různých částí komunity pro společný cíl.³⁰

8.4 Jaké programy nejsou účinné

Prozatím byly zmíněny takové intervence, které jsou účinné při snižování kriminálního a antisociálního chování. Stejně tak je ale podstatné popsat takové zásahy, které se účinkem míjejí, a je třeba se jim spíše vyhýbat. Mezi tyto patří zejména programy zaměřené na kontrolu či donucování, jako je dozor, odstrašování či disciplína. Jeví se jako nejméně efektivní a mnohdy mohou situaci spíše zhoršit.³¹

Příkladem jsou programy, které používají taktiku „šoku“, kdy je mladý pachatel vzat do vězení s maximální ostrahou a ze strany vězňů je mu vyprávěno o hrůzách a těžkostech

²⁹ O programu Jistý start In: SURE START in BLYTH, SOLOMON, c.d. 2009, více pak at: <http://adc.bmj.com/content/82/6/435.full>

³⁰ MILLS in POULIČNÍ NÁSILÍ V EU, c.d. 2013, s. 28

³¹ O programech intervence, které nejsou natolik účinné In: ROSS et. al., c.d. 2011, s. 68 - 75

života ve vězení. Dle výzkumů byly tyto programy naopak spojeny se zvýšenou trestnou činností, než aby působily odrazujícím charakterem.

Nejvhodnějšími se tedy ukázaly ty programy, jejichž cílem je povzbuzovat pozitivní změny v životě člověka, takové, jež jsou zaměřeny na rozvoj dovedností a schopností pro zapojení mladých lidí do společnosti. Největší šanci na úspěch mají programy využívající kognitivně behaviorální techniky.

I přesto existují programy, které se jeví tak, že dbají o potřeby mladých lidí a přesto mají stále malý nebo žádný pozitivní účinek. Zahrnují:

- individuální poradenství (nikoli založené na kognitivních behaviorálních technikách)
- nestrukturovaný trénink dovedností pro praktický život
- veřejně prospěšné aktivity
- krátkodobé externí vzdělávací programy, letní brigády či dotované pracovní programy

9 PERSPEKTIVY SOCIÁLNÍ PREVENCE KRIMINALITY MLADISTVÝCH V ANGLII A WALESU

Společnost se skládá z jedinců, kteří užívají různá sociální, občanská a ekonomická práva a jsou tak do ní začleněni. Ale někteří z nich jsou z užívání těchto práv vyloučeni, ať už společností jako takovou nebo se vyčleňují sami a odmítají odpovědnosti spojené s těmito právy. Díky tomuto jsou delikvence a protispolečenské chování považovány za důsledek sociální exkluze.

Prevence je nejčastěji realizována místními organizacemi a centry. Obvykle spolupracuje více organizací společně. V této kapitole je uvedena řada různých východisek pro definici a praxi sociální prevence kriminality mladistvých.

9.1 Prevence zaměřená na riziko

V současné době je prevence zaměřená na riziko primární politikou v Anglii a Walesu. Řídí se několika hlavními principy:

- je zaměřena na širší koncept protispolečenského chování
- delikventní budoucnost je vzájemně ovlivňována společenskými i osobními faktory
- rizikové faktory se u jedince kumulují již od raného věku
- ochranné faktory mohou zmírňovat vliv rizikových faktorů

- u 50 % dětí ve věku 8 let ovlivněných rizikovými faktory, nastane protispolečenské chování
- prevence se mění s rostoucím věkem
- rizikové faktory antisociálního chování kolidují se špatnou výchovou a duševními chorobami³²

Příklad projektu prevence zaměřené na riziko: Communities that Care, CtC (Starostlivé komunity.) CtC je systém realizace programů rané intervence mezi dětmi vyrůstající v obcích ohrožených rostoucími sociálními problémy. Tento systém obsahuje:

- pojmenování rizikových a ochranných faktorů u rizikové skupiny dětí a mládeže,
- spolupráci zástupců obcí, odborníků a manažerů služeb,
- zajištění dobré koordinace služeb určených rizikové skupině dětí a mládeže – tak, aby vedly ke snížení rizik a zvýšení jejich ochrany.³³

9.2 Prevence zaměřená na inkluzi mladistvých

Přestože měl v Británii přístup zaměřený na inkluzi mladistvých v minulosti značnou podporu, v posledních letech od něj tvůrci vládních koncepcí ustupují. Hlavními propagátory tohoto přístupu byl nevládní neziskový sektor a (do určité míry) Rada spravedlnosti pro provinilé mladistvé (angl. „Youth Justice Board“, YJB).³⁴

Tato prevence se řídí následujícími principy:

- je zaměřena na dospívající mládež (13 – 19 let)
- je zaměřena na faktory, které brzdí či znemožňují úspěšný přechod z dětství do dospělosti (např. nedostatečné vzdělání, vliv vrstevníků, pouliční život atd.)
- zdůrazňuje potřebu odvést mladé lidi od kriminální činnosti
- klade důraz na dostupnost sociálních služeb
- je zaměřena na nedostatečné institucionální zázemí, které vede k rizikovým procesům
- je zaměřena na rizikové sociální faktory

³² Prevence zaměřená na riziko jako primární politika v Anglii a Walesu In: CEJP a kol., c.d. 2007, s. 53 - 56

³³ CEJP a kol., 2007, s. 55

³⁴ CEJP a kol., c.d. 2007, s. 56

- důraz klade na neformální sociální kontrolu a motivaci spíše než na kriminální soudnictví a orgány činné v trestním řízení³⁵

Příklad projektu: Mentoring Plus

Tyto projekty jsou zaměřeny na rebelující mladé lidi. Zahrnují osobní školení klientů dobrovolníkem z místní komunity, vzdělávací a školící program i řadu společenských aktivit (prvek „Plus“ v názvu programu). Program je úspěšný ve vytipování rebelující mládeže, která je ohrožena sociální exkluzí. Program udržel zájem mnoha mladých lidí, jež úspěšně zapojil do vzdělání a práce. Jeho kritika spočívá v malém zmapování přímých efektů na delikvenci a majetkovou kriminalitu.³⁶

9.3 Prevence zaměřená na antisociální chování

Tento přístup reaguje na problémy městského (sociálního) bydlení. V současné době je koordinován kampaní TOGETHER (Společně) a sloučen s programem RESPECT (Respekt). Řídí se následujícími principy:

- obezřetnost – kolektivní hromadění rušení veřejného pořádku, pokud se vymkne kontrole, může podrýt život společenství
- distribuce – místní obyvatelé by neměli být znevýhodňováni nízkou kvalitou života
- morálka – mladí lidé jednající protispolečensky mají být nejen kontrolováni, ale také nést zodpovědnost za své činy
- partnerství mezi policií a místní správou a podpora místní komunity³⁷

Příklady programů prevence antisociálního chování:

Nařízení zamezující antisociálnímu chování (ASBO) – jedná se o nařízení zakazující konkrétní chování jedince, která jsou udělována občanskými soudy. Porušení tohoto opatření je trestním činem.³⁸

V současné době je nejvíce prostředků vynakládáno na terciární prevenci kriminality a protispolečenského chování a část je věnována sekundární prevenci. Přitom efektivní včasná prevence dle auditu z roku 2004 může ročně ušetřit asi 100 mil. liber na veřejné služby. Nyní

³⁵ Více o principech prevence zaměřené na inkluzi mladistvých In: CEJP a kol., c.d. 2007, s. 56 - 57

³⁶ CEJP a kol., c.d. 2007, s. 57

³⁷ O programech TOGETHER a RESPECT v rámci prevence zaměřené na antisociální chování a dále o programu Na cestě In: CEJP a kol., c.d. 2007, s. 57 - 61

³⁸ CEJP a kol., 2007, s. 58

již sílí iniciativy prokazující, že peníze investované včas do primární a sekundární prevence mohou dosáhnout daleko efektivnějších výsledků při snižování kriminality než programy terciární prevence, ačkoliv práce s již prokázanými delikventy je přesněji cílená.

Mimo jiné byl v Anglii a Walesu ustaven vládou program "Na cestě" za účelem zavést včasné intervenční a preventivní služby pro děti a mladé lidi ve 24 městských částech s vysokou mírou kriminality. V případě těchto geograficky zacílených služeb jde většinou o programy primární a sekundární prevence; nad nimi v pyramidě stojí služby sekundární a terciární prevence ještě více specializované, určené individuálně dětem či rodinám.

Celkovým trendem dnešní doby je řešení již vzniklých problémů místo toho aby jim bylo předcházeno. Ač existuje spousta programů zaměřených na včasnou prevenci, stále je více pozornosti věnováno těm, co řeší již vzniklou situaci, tedy programům terciární prevence. Na tyto programy je vynaloženo také více prostředků, protože jsou časově i finančně náročnější. Absolvování nějakého takového programu vyžaduje delší a důslednější práci s klientem a přirozeně více individuální přístup. Jak již bylo zmíněno výše, je snazší pracovat s již konkrétním problémem a člověkem, kterého se týká, než obsáhnout širokou oblast možných rizik a potencionálních delikventů, jako je tomu u prevence primární, ač pokud je tato prevence úspěšná, ušetří nejen samotné prostředky vynakládané na sekundární či terciární prevenci ale také sníží riziko protispolečenského chování.

10 INSTITUCIONÁLNÍ SYSTÉM SOCIÁLNÍ PREVENCE KRIMINALITY V ANGLII A WALESU

V roce 1998 byla představena nová strategie řešení problému kriminality: Zákon o kriminalitě a veřejném pořádku (angl. „Crime and Disorder Act“, CDA). Systém prevence kriminality i systém specificky zaměřený na kriminalitu mladistvých ve Velké Británii vychází primárně z CDA. Tento zákon je považován za nejradikálnější změnu trestního práva dětí a mladistvých ve Velké Británii za posledních 30 let. Primárním cílem CDA bylo zkrácení trestního řízení a všech řízení trestní politiky spolu s vytvořením podmínek pro zlepšení struktury, organizace a komunikace v celém systému.³⁹

³⁹ Zákon o kriminalitě a veřejném pořádku jakožto nejradikálnější změna trestního práva dětí a mladistvých ve Velké Británii In: CEJP a kol., c.d. 2007, s. 74 - 78

V rámci zákona existují tři legislativní opatření. Prvním z nich je **Systém partnerství ve snížení kriminality a rušení veřejného pořádku** (angl. „Crime and Disorder Reduction Partnership“, CDRP). CDRP koordinují místní preventivní projekty a aktivity a poskytují finanční podporu projektům místních komunit a nevládních neziskových organizací. CDRP zajišťují financování z rozpočtů svých partnerských organizací a zároveň získávají prostředky od různých ministerstev centrální vlády, které jsou obvykle určeny na financování konkrétních projektů. Rozpočty CDRP jsou kontrolovány místními vládními kanceláři a koordinovány ředitelem pro snížení kriminality v každém regionu.⁴⁰

Dalším opatřením je **Právní systém pro mladistvé (The Youth Justice System)**.

Právní systém pro mladistvé je koordinován a na místní úrovni řízen Skupinami pro provinilé mladistvé (angl. „Youth Offending Teams“, YOT). Ty jsou při každém místním úřadu v Anglii a Walesu. Jsou složeny ze zástupců z řad policie, probační služby, sociálních služeb, zdravotnictví, vzdělání a prevence zneužívání drog a alkoholu. Každý YOT má svého manažera, který je zodpovědný za koordinování činností a služeb soudnictví mladistvých. Díky tomu, že se YOTy skládají ze zástupců z celé řady služeb, může jejich činnost širěji korespondovat s potřebami mladých delikventů. YOT s pomocí celonárodní metodiky vyhodnotí a pojmenuje potřeby každého mladého delikventa. Dále jsou identifikovány konkrétní problémy, jež vedou k delikventnímu chování jedince, a rovněž určeno riziko, které představuje vůči ostatním. Následně je určen příslušný program odpovídající potřebám mladého jedince s důrazem na prevenci dalšího porušení zákona.⁴¹

Posledním opatřením jsou **orgány zabývající se protispolečenským (antisociálním) chováním**. Zákaz antisociálního chování (angl. „Anti-Social Behaviour Orders“, ASBO) byl zaveden zákonem CDA a vstoupil v platnost v dubnu r. 1999. Zákazy jsou zaměřeny na děti a mladistvé a zahrnují zákazy považované za nezbytné při prevenci či zamezení opakování protispolečenského chování jedince. Jejich minimální délka je dva roky, ale mohou být ustanovena na jakkoliv dlouho. ASBO je součástí občanského správního nařízení, jeho porušení je však hodnoceno jako kriminální čin, postihnutelný i uvězněním. ASBO ukládá policie nebo místní samospráva v občanském soudním řízení.⁴²

⁴⁰ CEJP a kol., c.d. 2007, s. 75 - 76

⁴¹ CEJP a kol., c.d. 2007, s. 76

⁴² CEJP a kol., c.d. 2007, s. 77

II ČESKÁ REPUBLIKA

1 HISTORIE VÝVOJE SYSTÉMU ZACHÁZENÍ S MLADISTVÝMI PACHATELI

Do roku 1989 existoval velmi omezený rejstřík alternativních trestů, které bylo možné mladistvých ukládat a také modifikace obecných principů ukládání trestů mladistvým a jejich jednotlivých druhů ve vztahu k trestání dospělých pachatelů nebyly příliš rozsáhlé. Velmi pozvolna docházelo od první poloviny 90. let 20. století k postupnému zavádění dalších alternativních sankcí.⁴³

Konkrétně se jednalo o tyto sankce: trest obecně prospěšných prací, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení s dohledem a dále odklony od trestního řízení, konkrétně podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, zastavení trestního stíhání pro neúčelnost, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odložení trestního řízení po schválení narovnání. Všechny tyto sankce bylo možné ukládat, v zásadě za stejných podmínek jako dospělým, též mladistvým pachatelům.⁴⁴

Zásadním přelomem v přístupu k trestání delikventní mládeže bylo přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSM). Jeho přijetím bylo navázáno na tradici samostatného zákona upravujícího problematiku zacházení s delikventní mládeží, včetně zavedení samostatného specializovaného systému soudnictví ve věcech mládeže.

Dalším významným přelomem bylo nabytí účinnosti zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen „TrZ“), který přinesl velmi významné změny v oblasti sankcí ukládaných mládeži, i když je třeba uvést, že většinou se jednalo o změny, které opět nebyly zaměřeny primárně na mladistvé pachatele. Některé změny, které přinesl TrZ, resp. jejich aplikace v případě mladistvých, je zároveň v některých případech výrazně korigována právě speciální úpravou v ZSM. Naopak jako výrazně změny, které dopadají i na mladistvé, lze označit především zpřísnění podmínek pro ukládání obecně prospěšných prací, rozšíření možnosti

⁴³ HULMÁNKOVÁ, c.d. 2013, s. 27

⁴⁴ O alternativních sankcích ukládaných mladistvým In: HULMÁNKOVÁ, c.d. 2013, s. 27 - 28

aplikace „prostého“ podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a samozřejmě pak zavedení domácího vězení a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.⁴⁵

Jedno z hlavních východisek – koncepce restorativní justice – uvádí, že sankce ukládané mládeži mají směřovat především k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a předcházení protiprávním činům. Účelem ukládaných opatření je vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i k jeho ochraně před škodlivými vlivy a předcházení dalšího páčání provinění.⁴⁶

Co se týká sankcí, které jsou mladistvým udělovány, tak jednoznačně jsou preferovány alternativy k trestu odnětí svobody či k běžnému průběhu trestního řízení. Důraz je kladen především na obnovení narušených sociálních vztahů. Trest odnětí svobody má v případech pachatelů určitých druhů trestné činnosti (zejména násilné a organizované) své opodstatnění a bude je mít i nadále. V trestní politice západoevropských zemí se ale silně prosazuje názor, že trest vězení má být chápán až jako krajní prostředek, uplatňovaný především v případech, kdy společnost potřebuje izolovat nebezpečné pachatele, kteří se dopustili velmi závažných trestných činů a zejména ty, u kterých je možnost nápravy málo pravděpodobná.

Omezování osobní svobody mladistvých vazbou může mít na psychiku obviněného a na jeho sociální prognózu horší vliv než případný pozdější výkon trestu. Měl by být vytvořen speciální systém zacházení s mladistvými, kteří jednak spáchali trestný čin a jednak jsou závislí na alkoholu či nealkoholových látkách. Stejně tak by měli být zřízeni specialisté pro mládež na všech úrovních státních zastupitelství a zřízení specializované senáty pro mládež, tzn. i ustavení specializovaných soudců na všech stupních našeho soudnictví.⁴⁷

Věková hranice trestní odpovědnosti je v České republice nastavena na 15 let. S přibývajícimi trestními činy mladistvých a zvyšující se brutalitou, s jakou jsou mnohdy prováděny, se naskytuje otázka, zda by nebylo třeba věkovou hranici snížit. Již delší dobu se uvažuje o hranici 14 let, někteří by zašli ještě dále a po vzoru jiných evropských zemí by ji snížili více.

⁴⁵ HULMÁNKOVÁ, c.d. 2013, s. 28

⁴⁶ HULMÁNKOVÁ, c.d. 2013, s. 29

⁴⁷ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 147

Mnozí si slibují zásadní změnu od snížení hranice trestní odpovědnosti na 14 let a zvýšení horní hranice výjimečného trestu pro mladistvé na 15 let. Marešová a kol. z pražského Institutu pro kriminologii a sociální prevenci argumentují ve prospěch rozšíření hranic trestních sankcí tím, že:

- *dětská kriminalita narůstá*
- *kriminální činy dětí jsou stále brutálnější a stále častěji jsou prováděny organizovaně*
- *po tvrdších sankcích volá veřejnost*
- *ve výchovných ústavech se delikventní děti setkávají s méně narušenými dětmi a nepříznivě je ovlivňují*
- *děti jsou dnes psychicky vyspělejší než dříve, mohou tedy být i dříve odpovědné za své činy⁴⁸*

Snížení věkové hranice trestní odpovědnosti by se mohlo zdát jako jednoduché řešení, ale bez vybudování systému odpovídajících způsobů zacházení s tak mladými pachateli by legalizace tohoto návrhu neměla jiný smysl než uspokojit veřejnost.

2 VÝVOJ KRIMINALITY MLÁDEŽE V ČR

U nás existují dva systémy trestní statistiky vytvářené orgány činnými v trestním řízení. Policejní statistika uvádí trestné činy členěné do několika kategorií (násilná, majetková, hospodářská, mravnostní kriminalita). Zvláště se sleduje kriminalita mládeže, podíl recidivistů i počet trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu. Soudní statistika se zabývá pachateli trestné činnosti; podle různých stádií soudního řízení jde o osoby stíhané, resp. obžalované, souzené a odsouzené. Tyto statistiky udávají také kvantitativní údaje o vybraných trestných činech.

Je nutné ale zmínit také pojem latentní kriminalita, čili skutky proti zákonu, které nikdo neohlásil. Tato kriminalita je mnohem četnější, jak počtem pachatelů, tak počtem provinění. Úroveň této kriminality se nedá nijak důvěryhodně zjistit, dá se pouze odhadovat

⁴⁸ MAREŠOVÁ a kol. in MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 147

dle anonymních nebo neanonymních průzkumů mezi potencionálními pachateli, oběťmi, případně svědky.⁴⁹

Kriminální chování mezi mládeží je rozšířené do té míry, že téměř každý mladý člověk se již alespoň jednou deliktu dopustil. Nahlášená kriminalita neposkytuje dostatečně adekvátní obraz rozsahu delikvence mládeže. Častěji jsou oznamovány těžší delikty, ale většina je spíše triviálních či na hranici trestného činu a tudíž nejsou sankcionovány. Latentní delikvence u mladistvých se děje spíše v jejich nejbližším sociálním okolí a proto tyto informace moc nepronikají navenek.

Tab. 1 Trestná činnost dětí do 15 let v ČR

Rok	Počet pachatelů
1991	4 678
1992	5 234
1993	6 780
1994	6 632
1995	7 118
1996	10 899
1997	10 296
1998	10 175
1999	10 757
2000	10 313
2001	10 224
2002	6 232

⁴⁹ Bližší pojednání o pojmu latentní kriminalita a o rozsahu kriminálního chování mezi mládeží In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 141 - 143

2003	5 724
2004	3 977
2005	3 643
2006	3 294
2007	3 040

Zdroj: *Statistická ročenka kriminality za rok 2008*⁵⁰

Tab. 2 Porovnání počtu dospělých a mladistvých odsouzených za trestný čin v ČR

Rok	Odsouzeno osob	Z toho mladistvých	% ze všech odsouzených
1991	27 964	3 500	12,5
1992	31 032	4 169	13,4
1993	35 157	5 200	14,8
1994	51 931	6 034	11,6
1995	54 957	6 192	11,3
1996	57 974	6 239	10,8
1997	59 777	6 423	10,7
1998	54 083	4 615	8,5
1999	62 594	4 721	7,5
2000	63 211	4 252	6,7
2001	60 182	3 912	6,5

⁵⁰ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 143, více statistických dat o kriminalitě mladistvých at: <https://www.czso.cz/csu/czso/2-0001-08-2008-2500>

2002	65 098	3 948	6,1
2003	66 131	3 558	5,4
2004	68 443	3 235	4,7
2005	67 561	3 069	4,5
2006	69 445	2 773	4,0
2007	75 728	2 949	3,9

Zdroj: Statistická ročenka kriminality za rok 2008⁵¹

V roce 2002 došlo ke změně legislativy, která jinak definovala hranici mezi přestupkem a trestným činem, což může zejména u dětí mladších 15 let částečně vysvětlit náhlé snížení v kvantitě „činů jinak trestných“, výrazné snížení však nastává až od roku 2004 a sestupný trend pokračuje i po tomto roce. Vzestup kriminality mládeže v polovině devadesátých let patrně souvisí s množstvím mladých lidí této věkové kohorty v populaci.⁵²

Tab. 3 Struktura kriminality mladistvých podle obžaloby z trestného činu (zahrnuty jsou jen ty činy, jejichž absolutní počet překročil alespoň 100)

Trestný čin	Obžalováno mladistvých
Výtržnictví	532
úmyslné ublížení na zdraví	296
Loupež	445
Vydírání	116
porušování domovní svobody	488

⁵¹ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 144, více statistických dat o kriminalitě mladistvých at: <https://www.czso.cz/csu/czso/2-0001-08-2008-2500>

⁵² MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 144

pohlavní zneužívání	136
Krádež	1931
neoprávněné užívání cizí věci	212
poškození cizí věci (pomalováním)	130
poškození cizí věci (jiné)	338
neoprávněné držení platební karty	201
maření výkonu úředního rozhodnutí	153
řízení motorového vozidla bez oprávnění	736
nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	103
ohrožení pod vlivem návykové látky	105

Zdroj: Statistická ročenka kriminality za rok 2008 ⁵³

Tato statistika ukazuje, že u mládeže vysoce převažuje tzv. majetková trestná činnost nad ostatními druhy kriminality. Nezanedbatelným číslem není ani množství mladistvých, kteří řídili motorové vozidlo bez platného řidičského oprávnění. Další trestné činy nad těmi již zmíněnými tolik nevyčnívají, nicméně tato čísla není možné brát jako zanedbatelná, především k povaze určitých trestných činů.

3 VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI

V současné době je stanovena věková hranice trestní odpovědnosti na 15 let. V posledních letech se často mluví o jejím snížení a to z důvodu narůstající trestné činnosti u dětí mladších, tedy pod touto hranicí, kteří nejsou nijak trestně odpovědní. Samozřejmě, že soudy jim mohou naříditi různá ochranná opatření, ale obvykle se nejedná o taková, která by

⁵³MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 145, více statistických dat o kriminalitě mladistvých at: <https://www.czso.cz/csu/czso/2-0001-08-2008-2500>

jim zabránila v dalším protiprávním jednání a mnoho z nich si velmi dobře je vědomo toho, že jsou prakticky zákonem nepostížitelní.

Jako řešení by se mohla nabízet určitá změna v legislativě, kdy by věková hranice trestní odpovědnosti zůstala jako ta současná, ale soudy by měly možnost v odůvodněných případech k této hranici nepřihlížet. Například při zvláště závažných trestných činech spáchaných dětmi pod 15 let, protože bohužel v dnešní době už nejsou dětští vrazi tak ojedinělým případem jako tomu bylo kdysi. Právě z tohoto důvodu, by bylo třeba v této oblasti učinit radikální změny, jako tomu například je ve Velké Británii, kdy dva mladí chlapci surově zabili malé dítě a vzhledem k tomu, že z provedených expertíz bylo evidentní, že oba si velmi dobře byli vědomi, jak závažného činu se dopouštějí a to vše pro jejich vlastní pobavení, soud rozhodl, že oba budou souzeni jako dospělí.

Další otázkou zůstává, na kolik let snížit věkovou hranici. Toto téma jak již bylo zmíněno, se řeší již několik let. Obecně je navrhována hranice 14 let, což se nejvíce jako radikální změna, vzhledem k tomu, že v dnešní době již 12ti leté děti dokáží páchat závažné trestné činy a nemyslím si, že by si toho nebyli vědomi v důsledku nízkého věku, protože i daleko mladší vědí, že vzít život jinému člověku je špatné. A pokud jsou i takto mladé děti schopné si vraždu dokonale naplánovat, zajisté velmi dobře vědí, co dělají a pro to není žádná omluva. Právě díky takovým by u nás měla být zavedena právní úprava jakou má Velká Británie, která tzv. relativní odpovědnost pojímá jinak, tím, že posuzuje, zda dítě ve svém věku bylo schopno rozeznat např., že se nesmí krást, znásilňovat, vraždit atd. a dle toho je s ním posléze nakládáno. Jednoduše řečeno k věkové hranici přihlížet, ale ne se jí striktně držet.

4 PRINCIP RESTORATIVNÍ JUSTICE

Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestnou činností a usiluje o zohlednění potřeb oběti, podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.⁵⁴

Smyslem restorativního, neboli obnovujícího přístupu, je tzv. dát věci do pořádku, jak z hlediska morálního tak materiálního napravení způsobených škod a také odstranění příčin, které vedly pachatele ke spáchání trestného činu. Restorativní justice stojí na třech pilířích.

⁵⁴ ŠTERN a kol., c.d. 2010, s. 30

V Zehrově pojetí se jedná o tyto:

Újmy a potřeby – tento první pilíř se primárně vztahuje k oběti trestného činu. Řeší, k jaké újmě u ní došlo a jaké potřeby má v souvislosti se spáchaným trestným činem.

Závazky a povinnosti – odpovědnost za závazky a povinnosti, které vznikly v důsledku způsobené újmy, nese pachatel trestného činu. Má tedy povinnost učinit vše potřebné k odstranění či alespoň zmírnění újmy, jež oběti způsobil.

Angažovanost a účast – pro úspěšný restorativní proces je důležitá angažovanost jak oběti, tak pachatele. Možnosti a cesty k odstranění újmy tak hledají ti, kterých se trestný čin nejvíce týká – oběť a pachatel.⁵⁵

4.1 Programy restorativní justice

Tyto programy vycházejí z několika základních předpokladů. Základem je, aby pachatel pochopil to, že jeho chování je nepřijatelné a jaké nese následky, má přijmout zodpovědnost za své činy. Naopak oběti mají mít možnost vyjádřit své potřeby a rozhodovat o tom, jak nejlépe nahradit škodu způsobenou pachatelem. Ve výsledku má být co nejlépe napravena újma, kterou oběť utrpěla.⁵⁶

4.1.1 Mediace mezi O/P

Je to nejčastěji využívaný program. Cílem je zprostředkovat přímé setkání mezi obětí a pachatelem za účasti třetí osoby. Toto setkání by mělo vyústit v dohodu o odstranění způsobené škody.

4.1.2 Skupinové komunitní a rodinné konference

Tento program spočívá v setkání nejen oběti a pachatele, ale také jejich rodinných příslušníků, přátel a komunity. Opět je toto setkání řízeno profesionálem, který ho vede k dohodě mezi oběma stranami, včetně opatření, jež by měla zabránit v páchání další trestné činnosti.

⁵⁵ O základních pilířích restorativní justice podle Zehra In: ŠTERN a kol., 2010, s. 31

⁵⁶ O programech restorativní justice In: ŠTERN a kol., 2010, s. 34 - 35

4.1.3 Kruhy společného rozhodování

Společného sezení se kromě oběti, pachatele a jejich blízkých účastní také zástupci justice. Výsledkem bývá společné rozhodnutí o řešení sporu a případné uložení sankce pachateli.

5 OPATŘENÍ UKLÁDANÁ DĚTEM A MLADISTVÝM

Základním dokumentem v této oblasti je zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně veškerých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Dle tohoto zákona může soud udělit za protiprávní jednání dětí a mladistvých opatření, kterými jsou výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření a opatření ukládaná dětem mladším patnácti let.⁵⁷

Veškerá opatření, která jsou mladistvým udělena, musí přihlížet k jeho zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti jeho osobnosti, aby byl co nejméně narušen její vývoj a aby byly objasněny příčiny a okolnosti, které vedly ke spáchání trestného činu, a na tomto základě bylo uděleno patřičné opatření. Výkon soudnictví ve věcech mládeže vykonávají soudy pro mládež.

5.1 Výchovná opatření

Tato opatření jsou ukládána, aby určitým způsobem usměrňovala způsob života mladistvého a podporovala a zajišťovala jeho výchovu. Patří k nim dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.⁵⁸

Dohled probačního úředníka sleduje pravidelně chování mladistvého, kontroluje dodržování probačního programu a výchovných povinností a snaží se vést mladistvého k řádnému životu mimo od konfliktů se zákonem.

Samotný probační program spočívá ve vzdělávání, terapeutickém programu, zlepšování sociálních dovedností a rozvoji osobnosti mladistvého a dohlíží na to, aby se vyhýbal prostřednictvím různých omezení takovému chování, které je v rozporu se zákonem.

⁵⁷ Kompletní obsah zákona č. 218P2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže at: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

⁵⁸ O výchovných opatřeních a jednotlivých programech ukládaných v jejich rámci In: HULMÁNKOVÁ, c.d. 2013, s. 29 – 36; podrobněji at: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218#cast1>

Výchovné povinnosti zahrnují širokou škálu nařízeních, která má mladistvý dodržovat, v závislosti na spáchaném provinění. Jedná se zejména o peněžité kompenzace vůči obětem trestného činu, společensky prospěšné práce, náhradu škody jím způsobenou, léčba ze závislostí či podrobení se sociálnímu výcviku, terapeutickému programu, psychologickému poradenství nebo dalším vzdělávacím programům.

Výchovná omezení se týkají obvykle zákazu určité činnosti. Jde o zákaz navštěvovat konkrétní akce, nezdržovat se na daných místech, neužívat návykové látky, nedržet u sebe předměty, které by mohly být použity k páčání dalších trestných činů, nestýkat se s určitými osobami atd.

Posledním výchovným opatřením je napomenutí s výstrahou. Mladistvý je jeho prostřednictvím upozorněn na jeho protiprávní jednání a také na důsledky tohoto jednání, které by plynuly z pokračování v páčání trestné činnosti. Soud může rovněž nechat potrestání mladistvého v rukou jeho zákonného zástupce či školy.

5.2 Ochranná opatření

Účelem těchto opatření je kladným způsobem zajistit mravní a duševní rozvoj jedince, jeho sociální vývoj a také chránit společnost samotnou před páčáním trestné činnosti mladistvého. Je zde především snaha o odstranění či alespoň snížení nebezpečí dalšího páčání trestné činnosti. Stejně tak ale i izolace a léčba osob, které nejsou příčetné. Mezi tato opatření patří ochranné léčení, zabezpečovací detence a ochranná výchova. Přičemž ochrannou výchovu na rozdíl od ostatních zmíněných lze uložit pouze mladistvému, nikoli dospělým pachatelům.⁵⁹

Ochranné léčení je ukládáno pachatelům, kteří jednali ve stavu snížené příčetnosti. Například v důsledku duševní poruchy. Pro uložení tohoto opatření musí být dokázáno, že pobyt takového jedince na svobodě by mohl být nebezpečný. Stejně tak může být uloženo osobě, jež spáchala trestný čin pod vlivem návykové látky či v jejím důsledku, ale nemůže být uloženo v případě, že vzhledem k osobnosti pachatele nebude splněn účel tohoto opatření. Což může nastat například v případě, že tato osoba nespolupracuje a je zřejmé, že nebude naplněna podstata ochranného léčení. Léčení může být nařízeno buď ambulantně, kdy mladistvý dochází do konkrétního zařízení či ústavně, kdy je v tomto zařízení hospitalizován.

⁵⁹ O ochranných opatřeních a jejich účelu In: HULMÁNKOVÁ, c.d. 2013, s. 36 - 41; podrobněji at: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218#cast1>

Zabezpečovací detence je vykonávána v ústavu se zvláštní ostrahou a programy, které zahrnují psychologické, léčebné, pedagogické a vzdělávací činnosti. Toto opatření soud ukládá ve zvláště závažných případech, při spáchání těžkých zločinů, je-li pachatel duševně nemocný nebo užívá návykové látky. Stejně tak v případě, kdy pachatel není trestně odpovědný, ale na svobodě by byl nebezpečný, tudíž toto slouží zejména jako ochrana společnosti. Zabezpečovací detence je tak obvykle nařizována osobám nepřizpůsobivým, agresivním, odmítajícím léčbu, čímž ohrožují ostatní kolem sebe a nebylo by tedy vhodné nařídít jim ochranné léčení, kdy by ohrožovali i ostatní pacienty a personál.

Jak již bylo zmíněno výše, ochranná výchova je jediné opatření, které lze uložit pouze mladistvému či dítěti mladšímu patnácti let, pokud se dopustí činu jinak trestného. Účelem je ovlivnit mravní a duševní vývoj jedince co nejpříznivějším způsobem, stejně jako dohlížet na jeho sociální vývoj a chránit společnost před páchaním provinění mladistvým. Může být nařízena v případě, že o výchovu mladistvého není řádně postaráno či je zanedbána a není tak možné dále setrvat v jeho vlastní rodině a dále také pokud není záruka, že v prostředí kde žije, mu bude náležitá výchova poskytnuta a nepostačí k nápravě ani udělení výchovných opatření, která ač tolik neomezují jeho osobní svobodu, nejsou vždy dostačující. Ochranná výchova je zabezpečována ve speciálních výchovných zařízeních, konkrétně se jedná o dětské domovy, diagnostické ústavy a výchovné ústavy pro mladistvé.

5.2.1 Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a školská zařízení pro preventivně-výchovnou péči

Mezi školská zařízení tohoto typu patří diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Účelem těchto zařízení je zajistit základní práva každého dítěte na výchovu a vzdělání, vytvářet podmínky pro růst sebedůvěry dítěte, rozvíjet jeho osobnost a umožnit mu aktivně se podílet na životě ve společnosti. Podstatným bodem je, že mají zajišťovat nezletilé osobě náhradní výchovnou péči v jejím nejlepším zájmu, řádnou výchovu a vzdělání. Co se týká školských zařízení pro preventivně-výchovnou péči, tak jak již název napovídá, účelem je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování, odstraňovat příčiny již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému rozvoji osobnosti dítěte.⁶⁰

⁶⁰ Více o jednotlivých typech zařízení In: ČERNÍKOVÁ a kol., 2008, s. 170 - 178

5.3 Trestní opatření

Posledním z možných opatření ukládaných mladistvým je trestní opatření. Tato opatření musejí vycházet z okolností případu a osoby mladistvého, aby vytvářely co nejvhodnější podmínky pro jeho další vývoj, a nesmějí ponižovat lidskou důstojnost. Mezi takováto opatření patří obecně prospěšné práce, peněžitá opatření, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, vyhoštění, zákaz činnosti a v neposlední řadě, jakožto trest nejpřísnější, podmíněné a nepodmíněné odnětí svobody. Spolu s trestním opatřením může soud pro mladistvé uložit zároveň i vhodná výchovná opatření.⁶¹

Samotný trest odnětí svobody je ukládán mladistvým maximálně na pět let, tedy o polovinu méně než u dospělých. Nepodmíněné odnětí svobody může soud uložit pouze tehdy, je-li vzhledem k osobě mladistvého a okolnostem případu, případně uloženým předchozím opatřením, přesvědčen, že by jiné trestní opatření bylo nedostatečné. Trestní zákoník též umožňuje uložení výjimečného trestu a to v případě, že mladistvý spáchal zvláště závažný trestný čin. V tomto případě mu může být uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v rozsahu pěti až deseti let, pokud je soud přesvědčen, že běžná hranice by byla nedostačující.

Při podmíněném trestu odnětí svobody soud stanoví mladistvému zkušební dobu na jeden až tři roky, při porušení podmínek mu může být stanoven dohled či prodloužena zkušební doba, nepřekračující horní hranici pěti let, či uloženo výchovné opatření. Pokud ani přesto mladistvý nevede řádný život a tato nařízení porušuje, je mu uložen trest odnětí svobody nepodmíněně.

Výkon trestu odnětí svobody probíhá ve věznicích, které jsou určeny speciálně pro mladistvé. Výkon tohoto trestního opatření je zaměřen primárně na výchovnou funkci. Specifické programy zacházení mají snižovat negativní důsledky uvěznění, které na tuto skupinu odsouzených působí velmi výrazně. Účelem je posilovat pozitivní aktivity mladistvého, orientovat se na budoucí život a odpovědně se připravovat, například dokončením profesní přípravy, urovnáním vztahů v rodině atd. Prioritní činnost mají vzdělávací programy.

⁶¹ O trestních opatřeních ukládaných mladistvým In: HULMÁNKOVÁ, c.d. 2013, s. 42; podrobněji at: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218#cast1>

5.4 Opatření ukládaná dětem mladším 15 let

Děti mladší 15 let nejsou podle našeho zákona trestně odpovědné. Neznamená to samozřejmě, že by nebylo možné je trestat. Činy spáchané takto mladými dětmi se nazývají čin jinak trestný a v případě, že se ho dítě dopustí, může mu soud uložit jedno z možných opatření či jejich kombinaci. Nejedná se o trestní opatření, nejsou ani sankční povahy, ale jejich smyslem je reagovat na výchovné problémy, které k delikvenci u dítěte vedly. Značným způsobem zasahují do života dítěte a jeho rodiny. Mezi opatření, které je možno uložit, patří výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického či jiného vhodného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu a ochranné léčení.⁶²

Poslední ze zmíněných bylo v zákoně zakotveno až v roce 2011 a to především díky tlaku veřejnosti, kdy mělo být z ochranné výchovy propuštěno dítě, které se dopustilo velmi závažného násilného činu. Změna v zákoně byla podmíněna také vícero případy, které se staly, kdy bylo shledáno, že tyto děti potřebují pokračovat v léčení i po ukončení ochranné výchovy.

6 ALTERNATIVNÍ TRESTY

*Každodenní trestní praxe a hodnocení účinnosti trestních sankcí nás vede k problému hledání nových způsobů, jak má být dosaženo účelu trestu, aby společnost byla chráněna a také aby se u delikventa dosáhlo žádoucí změny v chování, která je předpokladem pro jeho fungování ve společnosti bez závažné problematičnosti.*⁶³

Vzhledem k nežádoucím vedlejším účinkům trestu odnětí svobody a vysoké recidivě jedinců odpykávajících si tento trest vznikají pochybnosti o možnostech nápravy tak, jak bylo očekáváno. Z tohoto důvodu jsou hledány alternativní způsoby řešení v trestním řízení, které umožňují mimosoudní projednávání případů. Alternativní řešení trestních věcí není samozřejmě možné aplikovat na každého pachatele, nicméně jsou zohledňovány jeho schopnosti a možnosti jak řešit danou situaci vhodnějším způsobem, což může mít pozitivní dopad na jeho další chování.

⁶² O opatřeních ukládaných dětem mladším 15 let In: HULMÁNKOVÁ, c.d. 2013, s. 53 - 60; podrobněji at: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218#cast1>

⁶³ ČERNÍKOVÁ a kol., c.d. 2008, s. 182

Uložení trestů nespojených s odnětím svobody je chápáno jako projev důvěry vůči pachateli, která je čerpána z převažujících pozitivních vlastností osobnosti pachatele, z jeho dosažené úrovně sociální odpovědnosti, která se promítá v postoji k spáchanému trestnému činu (uvědomuje si vinu, k trestnému činu se přiznává) a též v postoji k následkům trestu za spáchaný trestný čin, kdy vyvíjí úsilí zmírnit, odčinit následky trestného činu.⁶⁴

6.1 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem

Je stanoveno soudem až na jeden rok. Zároveň je nad pachatelem vykonáván dohled prostřednictvím probačního pracovníka. Jde zde především o snahu, aby jedince vedl řádný život. Je to určitá kombinace trestu a zároveň pomoci, jak dosáhnout daného výsledku.

6.2 Narovnání

Institut narovnání je založen na to, že pachatel se ke svému činu přizná a poškozenému musí uhradit jím způsobenou škodu či odčinit jiným způsobem. Tento druh potrestání je často upřednostňován před samotným trestním postihem pachatele.

6.3 Obecně prospěšné práce

Tento druh alternativního trestu má sledovat především zájem širší veřejnosti a vzhledem k tomu, že je v kompetenci obce, tak také být jí prospěšný. Soud pachateli uloží povinnost odpracovat určitý počet hodin, bezplatně a ve svém volném čase. Jedná se o jeden z nejčastěji ukládaných alternativních trestů.

6.4 Trest domácího vězení

Trest domácího vězení je alternativou k trestu odnětí svobody, jeho ukládání se očekává u pachatelů, kteří nesplňují podmínky pro uložení mírnějšího trestu odnětí svobody podmíněně odloženého, a není nutno jim uložit trest odnětí svobody vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, osobě a poměrům pachatele. Odsouzený není omezen v zaměstnání, v čerpání zdravotní péče, v duchovním rozvoji ve své církvi.⁶⁵

Tento trest je ukládán osobám starším 15 let a spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí a to ve dnech pracovního klidu a v ostatních dnech od 20 h do 5

⁶⁴ ČERNÍKOVÁ a kol., c.d. 2008, s. 189

⁶⁵ ŠTERN a kol., c.d. 2010, s. 150

h. Soud může trest uložit až na dobu dvou let a obvykle bývá spojen také s náhradou škody, kterou odsouzený svým jednáním způsobil. V případě nedodržování podmínek trestu domácího vězení může soud uložit trest odnětí svobody až na dobu jednoho roku.

6.5 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Tento trest je určen především problémovým fotbalovým fanouškům a pachatelům, jež se dopouštějí trestné činnosti v souvislosti s konáním specifických sportovních či jiných akcí. Násilí na stadionech, především při fotbalových zápasech se v posledních letech značně rozmohlo a proto byl zaveden tento alternativní trest. Tento zákaz může být uložen až na deset let.

6.6 Parolové rady

Parolové rady jsou vytvořeny za účelem projednávání žádostí o podmíněné propuštění odsouzených z vězení. Rozhodování je v kompetenci soudu, který je schopen posoudit na základě dodaných podkladů, zda je odsouzený připraven vrátit se na svobodu a stanovuje podmínky, které bude po stanovenou dobu na svobodě plnit. V roce 2008 odstartoval pilotní projekt s názvem Komise pro podmíněné propuštění. Ve dvou věznicích byla vytvořena komise složená ze zástupců vězeňské služby, PMS a odborné veřejnosti. Projednávají se písemné podklady, aktuální situace oběti trestného činu atd. Odsouzený, oběť či pozůstali vyjadřují své představy o možnostech náhrady škody a urovnání konfliktu. Jedná se prakticky o změnu podoby výkonu trestu. Případy odsouzených komise projednává až po uplynutí minimální doby stanovené soudem, kterou musí odsouzený ve vězení strávit.⁶⁶

7 NOVÉ ZPŮSOBY INTERVENCE

Včasné zásahy do chování dětí a mladistvých jsou všeobecně nejvhodnějšími metodami, jak zabránit či zmírnit možné budoucí delikventní chování. Vzhledem k poněkud zastaralým metodám, používaným v ústavních zařízeních a vězeních pro mladistvé, bylo třeba začít hledat vhodnější metody a specifické programy pro mládež a také sociální služby, jež se věnují problematickým dětem, aby bylo jednodušší jejich opětovné zařazení do společnosti. K tomu je zapotřebí hlouběji poznat osobnost delikventního jedince a více mu porozumět, což

⁶⁶ O podmíněném propuštění z výkonu trestu In: ŠTERN a kol., c.d. 2010, s. 164 - 171

vede ke zkvalitnění práce s ním, zvolení vhodného postupu převýchovy a také vhodného preventivního programu.

7.1 Vězení v nové perspektivě

V průběhu let byla hledána řešení, jež by zmírnila dehumanizaci vězňů a vedla ke smysluplnějšímu a efektivnějšímu způsobu zacházení s nimi. Uvěznění jedince je u určitých a zvláště závažných trestných činů nevyhnutelné, ale i zde je třeba, aby jim byl umožněn osobní rozvoj a tím také usnadněn návrat do společnosti, s co nejmenší možnou mírou opakovaného páchání trestných činů.

Základním smyslem těchto změn je, aby vězeň nebyl ponechán v nečinnosti. Proto věznice organizují výchovně-vzdělávací aktivity, které poskytují nejen prostor pro volný čas, ale také možnost rozvíjet své schopnosti, dovednosti a to vše společensky přijatelným směrem. Stejně tak je důležitá práce ve věznicích. Ne všichni zaměstnavatelé jsou ochotni podstoupit rizika spojená se zaměstnáním vězňů, proto věznice často organizují pracovní příležitosti sami. Stejně tak umožňují mladistvým přípravu na budoucí povolání v učebních oborech. Velkou změnou je také možnost většího kontaktu vězňů s vnějším světem a to prostřednictvím církví či různých nestátních organizací, které se aktivně podílejí na některých programech pro vězně.⁶⁷

7.2 Změny v ústavní a poustavní péči

Velkým problémem ústavů je jejich špatná diferenciace. Do styku tak spolu přicházejí děti a mladistvý, kteří nespáchali žádnou trestnou činnost, s těmi, kteří již mají určitou kriminální minulost. Toto sloučení může mít negativní dopady na první skupinu zmiňovaných. Ústavy proto pořádají různé besedy s tématy k prevenci kriminality mládeže, snaží se také zvyšovat prostřednictvím kurzů šance svých svěřenců na budoucí pracovní život a také rozšiřují volnočasové aktivity a učební obory.

Základní změnou jsou výstupní programy, do kterých jsou klienti umístěni cca 2 měsíce před propuštěním z ústavní výchovy. Během této doby již jedinec nesetrvává v ústavu, ale pouze dochází na konkrétní programy a sleduje se jeho chování a adaptace na prostředí mimo ústav.

⁶⁷ O nových perspektivách vězení v rámci novodobých způsobů intervence In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 167 - 171

Velmi rozšířenými se stávají také domy na půli cesty, jež jsou prakticky ubytovny pro mládež, jež prošla nějakou formou ústavní péče a po jejím opuštění se nemají kam vrátit. Bydlení je jim poskytnuto na omezenou dobu, po kterou se mají tzv. postavit na nohy. Dostávají zde stravu a ubytování, na které si musejí částečně přispívat a pracovníci tohoto domu jim pomáhají s hledáním trvalejšího zázemí a také práce.

7.3 Probace a mediace

Zákon o PMS definuje probaci jako „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, vč. uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“⁶⁸

V případě mediace se jedná o tzv. mimosoudní řešení sporů mezi obviněným a poškozeným, které by mělo směřovat k urovnání konfliktů mezi oběma stranami. Proces mediace je veden vyškoleným odborníkem a s touto formou řešení sporů musí souhlasit obě zúčastněné strany.

Hlavní náplní probace a mediace je snaha o prevenci a snižování rizik v opakování trestného činu. Důraz je kladen na opětovné zařazení pachatele zpět do společnosti, tak aby nadále neporušoval právní normy a byl schopen řešit následky svých činů. PMS urovnává následky trestného činu jak u pachatele, tak u oběti. Na obviněného dohlíží, poskytuje mu pomoc a odborné vedení, sleduje jeho chování a snaží se ho vést ke správnému životu.⁶⁹

7.4 Terénní sociální práce

Streetwork neboli terénní sociální práce je relativně novou formou práce s rizikovou mládeží. Sociální pracovníci vycházejí do ulic, aby cílovým skupinám, v tomto případě dětem a mladistvým, poskytovali informace, přímou pomoc a služby nebo je nasměrovali na konkrétní instituce působící v dané lokalitě. Klienti se sami rozhodnou, zda nabízenou pomoc využijí. Streetworkeré vyhledávají problematrické lokality, kde se ohrožená mládež nejčastěji schází a snaží se napomoci tomu, aby smysluplným způsobem trávili volný čas a

⁶⁸ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 192

⁶⁹ Více o fungování probační a mediační služby In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 192 – 194, podrobněji o PMS In: ŠTERN a kol., c.d. 2010, s. 37 - 130

neohrožovali svými aktivitami společnost. Problémem této práce je hodnocení její efektivity, které je závislé pouze na regionálních ukazatelích kriminality, ale je těžké přímo dokázat, kolik dětí se dostalo do konfliktu se zákonem.

7.5 Střediska výchovné péče pro děti a mládež

V těchto střediscích je poskytována všestranná preventivně výchovná péče dětem a mládeži s negativními společenskými projevy, v případě že u nich nejsou důvody pro ústavní výchovu. Princip fungování těchto středisek je založen na dobrovolnosti, tzn., že volba o umístění dítěte je čistě na něm samotném a jeho rodičích. Střediska jsou obvykle součástí jiných zařízení a je zde poskytována celodenní nebo internátní péče. Neřeší pouze delikventní chování jedinců, ale také pomáhá při jejich začleňování zpět do společnosti po propuštění z výchovných ústavů. Služby a programy středisek jsou značně obsáhlé, od terapeutických programů, přes zájmové kroužky až po doučování či pracovní poradenství.⁷⁰

7.6 Dobrovolnická činnost

Dobrovolnická činnost je založena na užším kontaktu klienta s člověkem, který o něj má zájem, věnuje se pouze jemu samotnému a svým bezprostřednějším a osobnějším vztahem může pozitivně ovlivnit klientovo chování. Dobrovolník na klienta dohlíží a zároveň svým nekriminálním přístupem a zájmem o jeho osobu se snaží vést ho správným směrem. Spousta profesionálů se cítí dobrovolníky ohrožena, protože jejich práci nepovažují za dostatečně legální, ale v poslední době tato averze opadá a čím dál více si uvědomují, že se nemohou klientovi věnovat naplno a dobrovolníky si naopak najímají, protože ti se jim mohou věnovat s větší intenzitou.

7.7 Volnočasové programy v přírodě

Tyto programy si kladou za cíl organizovat a nabízet zážitkové akce v přírodě. Smyslem je rozvinout u účastníků jejich fyzický a duševní potenciál, zvýšit respekt k sobě samému i ostatním. Důležitým aspektem je u mládeže podpořit úsilí o pozitivní změny v chování a stylu života, uvědomit si odpovědnost za sebe a ostatní, naučit se tolerovat potřeby a slabiny ostatních. Lektoři se snaží, aby programy byly pro účastníky smysluplné a

⁷⁰ Blíže o fungování středisek výchovné péče pro děti a mládež a podrobnější výčet programů, jež jsou zde nabízeny In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 197 - 199

využitelné do budoucna v praxi, aby získali důvěru sami v sebe a naučili se spolupracovat s ostatními.

8 PREVENTIVÍ PROGRAMY ZAMĚŘENÉ NA KRIMINALITU MLADISTVÝCH

Prevence v problematice kriminálního chování mládeže hraje roli nejpodstatnější. Děti a mladiství mají být co nejlépe informováni o tom, jaké chování je nepřípustné, být obeznámeni s následky takového chování, formami postihů a o celkovém dopadu na společnost jako takovou. Počáteční prevence by měla vycházet již od rodiny, protože většina problémového chování u dětí a mladistvých je důsledkem nepříznivých sociálních jevů vyplívajících z rodinného prostředí, zanedbané výchovy a nedostatku času, který rodiče svým dětem věnují. Ti si pak hledají alternativy pro trávení volného času a mnohdy jej tráví nevhodným způsobem.

Významem prevence je především předcházet delikventnímu chování. Jedná se o prevenci primární a sekundární. O terciární prevenci bylo již zmiňováno výše v rámci intervenčních programů, kde už je řešeno samotné kriminální chování dětí a mladistvých a následná práce s nimi. Cílem primární a sekundární prevence je odstranění či zmírnění faktorů ovlivňujících kriminální chování mládeže.

8.1 Strategie a úrovně preventivních opatření

První úrovní je prevence primární. Zaměřena je především na smysluplné trávení volného času mládeže, její výchovu a vzdělávání. Cílem není pouze odstranění sociálně patologických jevů, ale především ukázka sociálně příznivého chování, tedy takového, které není v rozporu jak s morálními tak právními normami. Rozdíl u sekundární prevence je především ten, že je již zaměřena na konkrétní rizikové skupiny mládeže. Důraz je kladen především na školu.⁷¹

Přetrvávajícím problémem je u nás především snaha ovlivňovat pouze problémové skupiny dětí a to pouhým předáváním informací, což je naprosto nedostatečná metoda. Preventivní výukové programy se ukazují jako neefektivní, protože nejvíce si dítě zapamatuje věci, které si samo může zažít a vyzkoušet. Proto má větší smysl podporovat rozvoj sociálních

⁷¹ Blíže ke strategiím a úrovním preventivních opatření, konkrétně primární a sekundární prevenci In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 262 - 265

kompetencí dítěte interaktivní formou než pouze teoretickými poznatky. Efektivní programy prevence zapojují také rodiče, učitele a snaží se spolupracovat s nejrůznějšími odborníky a institucemi.

8.2 Předškolní programy pro děti

Za cíl si kladou ne samotné předcházení možnému delikventnímu chování dětí, ale především jejich přípravu na školní docházku a to u těch dětí, pro které by mohlo být vyučování příliš náročné a v tomto důsledku by docházelo ve škole k jejich selhávání. Tyto programy mají hlavně motivovat ke vzdělání a jsou nabízeny dětem z ohrožených rodin, případně ze sociálně znevýhodněných prostředí. Prevence školního selhávání se díky těmto programům může stát také prevencí delikventního chování.

8.3 Programy pro rodiče

Tyto programy mají poskytovat především poradenství a terapeutické služby rodičům rizikových dětí. Posilování rodičovských dovedností může snížit výskyt agresivního a asociálního chování dítěte a takovéto programy prokázaly preventivní vliv na delikventní projevy dospívajících dětí. Fakticky jakákoliv efektivní podpora rodiny je současně i prevencí budoucí kriminality dětí. Forma podpory rodinám je nejčastěji v podobě zlepšování vztahů v rodině, podpora sebedůvěry, učí rodiče kdy děti trestat a kdy chválit. Programy pomáhají také rodinám díky vzdělávacím programům, což může snížit nezaměstnanost v rodině, dále také při problémech s alkoholem, drogami či různými zdravotními nebo psychickými problémy.⁷²

Problémem u nás bohužel stále zůstává nedostatek takovýchto programů. Spíše bývají součástí jiných preventivních opatření, než aby fungovaly samostatně, nebo se daný problém začíná s rodinou řešit, až když nastane, takže například až v době kdy do vzniklé situace zasáhne Orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo probační a mediační služba. Důvod je relativně prostý a tím je, že rodiče v dnešní době nemají čas nejen na výchovu svých dětí a dohled nad nimi, vzhledem k pracovní vyčerpání, natož aby se účastnili dobrovolně takovýchto programů, pokud jim to výslovně není nařízeno příslušným orgánem. Dalším důvodem je bohužel také častý nezájem a pocit, že situaci svých dětí mají naprosto pod kontrolou.

⁷² O funkci programů pro rodiče In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 266 - 268

8.4 Programy zaměřené na školní prostředí

Vzhledem ke slábnoucímu vlivu rodiny na děti, se společnost stále více spoléhá na školu, jakožto další možný subjekt, který je schopen posilovat postoje a dovednosti u dětí, které jsou podstatné pro nedelikventní chování. Školy jsou schopné organizovat i mimoškolní programy a často je tak v ně vkládána větší naděje a očekává se od nich více, než jsou často schopny a ochotny poskytnout.

Školní programy prevence kriminality se jednak snaží minimalizovat predelikventní a delikventní chování dětí přímo na půdě školy, jednak se snaží poučit děti o případných následcích jejich kriminálního chování mimo školu (např. krádeží, distribuce drog, znásilnění) a konečně děti připravuje na setkání s kriminalitou jiných lidí a pokoušejí se poučit je, jak v takovém případě jednat.⁷³

8.5 Vrstevnické programy

Tyto programy jsou organizovány nejen ve školách, ale také v různých spolcích pro děti a mládež, z nichž některé se zaměřují přímo na mládež rizikovou. Zajišťují různé kulturní, sportovní a rekreační akce. Pracovníci těchto programů jsou v kontaktu i s jinými odborníky, působícími v oblasti rizikové mládeže, tedy sociálními pracovníky či z oblasti školství. V rámci jejich fungování je poskytováno také odborné poradenství.

Vrstevnické programy organizované v rámci školy jsou postaveny na jednoduchém principu. „Vzdělávání vrstevníku (peer programs) je založeno na jednoduché myšlence: podaří-li se naučit nejvlivnější žáky ve škole např. nenásilnému řešení konfliktů, budou tito žáci sloužit spolužákům za vzory a zprostředkovatelé při případných kritických situacích ve třídě.“⁷⁴

8.6 Programy zaměřené na podporu pracovního uplatnění

Tyto programy vznikly jako podpora pro mladé lidi, jež prošly vzdělávacím systémem, a nyní je třeba, aby se uplatnily na trhu práce, což mnohdy není snadné, obzvláště v dnešní době. Jedná se především o jedince, jež díky vlivu rodiny či dalších skupin a dispozičním faktorům toto mnohdy bez pomoci nedokážou.

⁷³ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 269

⁷⁴ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 273

Obecně je u nás nedostatek pracovních příležitostí pro mladé, respektive zaměstnavatelé často dávají přednost lidem se zkušenostmi a mladý člověk tak nedostane ani příležitost. Přitom jejich zaměstnatelnost je nejsnazší cestou k prevenci jejich kriminálního chování. Úřady práce se snaží poskytovat profesní poradenství a organizují také rekvalifikační kurzy, aby tato situace byla zlepšena.

U nás existuje těchto programů zatím jen pár a jsou zaměřeny především na nezaměstnanou či na nezaměstnanou a problémovou mládež. Nejčastěji nabízejí vzdělávání a rekvalifikaci. Mezi ty nejznámější patří program Šance, jež je rekvalifikačním kurzem pro problémovou mládež s ukončenou základní či speciální školou. Každým rokem ho absoluuje kolem stovky účastníků, z nichž 90-95 % se poté dokáže uplatnit na trhu práce. V devadesátých letech 20. století fungoval projekt MOST pro nezaměstnanou a nekvalifikovanou mládež od 15 do 18 let. Obsahoval pět odborných kurzů, ze kterých si uchazeč mohl vybrat. Zaměřené byly především na praktickou stránku, dle potřeb firem, u kterých by v budoucnu klienti pravděpodobně pracovali, a zároveň probíhal také kurz osobnostního rozvoje.⁷⁵

8.7 Programy v rámci komunit

Jedná se o programy organizované v konkrétním místě, malém regionu, například školním obvodu. Strategie této prevence se musí zaměřovat na všechny typy hrozícího sociálního selhání, nemůže být zaměřena pouze jednostranně. Primárním cílem je předcházení školnímu selhání dítěte. Škola je díky dlouhodobému kontaktu s dítětem nejvíce schopna rozpoznat děti s dispozicemi k rizikovému chování či s nedostatečným rodinným zázemím a na těchto základech poté navrhnout možná řešení.⁷⁶

Komunitní programy jako takové jsou obvykle poskytovány v rámci různých neziskových organizací či místní správy nebo samosprávou. Zjišťují, jaké problémy u mládeže se v dané lokalitě objevují a na tomto základě vytvářejí preventivní programy. Nejčastěji se jedná o různé volnočasové aktivity, aby mládež smysluplně trávila svůj volný čas.

⁷⁵ O projektech podporujících pracovní uplatnění, konkrétně projekt Šance a MOST In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 277 - 278

⁷⁶ Komunitní programy jako řešení rizikového chování dětí a mládeže In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 278 - 281

8.8 Státní programy prevence

V rámci Ministerstva vnitra ČR existuje zvláštní odbor prevence kriminality, který poskytuje podporu a prostředky organizacím, jež se prevencí zabývají. Úkoly v oblasti prevence mají také další jednotlivá ministerstva. Primární prevencí se podle Programu sociální prevence a prevence kriminality zabývá MŠMT, sekundární prevencí zaměřenou na ohrožené mladé lidi, rodiny a skupiny mládeže pak MPSV.

Systém prevence v ČR je postaven na pěti pilířích. První pilíř tvoří resortní programy prevence kriminality, které vycházejí z věcné působnosti jednotlivých ústředních orgánů státní správy. Druhý pilíř tvoří preventivní programy realizované samosprávnými orgány měst a obcí. Třetí pilíř jsou preventivní aktivity bezpečnostních složek, včetně specializovaných Preventivně informačních skupin Policie ČR. Čtvrtým pilířem jsou programy nevládních a charitativních organizací. (Zatím nejasná zůstává koncepce dotační politiky těchto subjektů z resortních i komunálních dotačních zdrojů). Posledním, pátým pilířem (rozdávajícím se velmi sporadicky) jsou preventivní aktivity podnikatelských subjektů, například pojišťoven, firem zabezpečovací techniky, komerčních bezpečnostních služeb, apod.⁷⁷

Ve srovnání preventivních aktivit ve vyspělých zemích je soustavná prevence kriminality mládeže u nás stále ještě v počátcích. Velkou nevýhodou je nízký počet občanských iniciativ, které by se v této oblasti angažovaly a také organizační zázemí prevence kriminality mládeže, jež zatím neumožňuje rozvíjet rozsáhlejší a dlouhodobější preventivní programy.⁷⁸

III KOMPARACE

V historickém kontextu docházelo v obou zemích k podobnému průběhu vývoje trestání delikventní mládeže. Ze začátku byl důraz kladen především na trestní opatření, jež měla vést k co nejefektivnějšímu ovlivnění kriminálního chování mladistvých. Postupem času však bylo zjištěno, že takováto opatření nejsou zdaleka tak efektivní, jak se předpokládalo, a mají nepříznivý vliv na rozvoj osobnosti jedince. Aby bylo možné dosahovat konstruktivnějších výsledků při práci s dětmi a mladistvými, začaly se prosazovat spíše alternativní formy trestů, které nemají tak drastický dopad na socializaci a osobní rozvoj

⁷⁷ ZOUBKOVÁ, c.d. 2002, s. 71

⁷⁸ O státních programech prevence fungujících v ČR In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ, c.d. 2011, s. 284 - 285

jedince, jako vězení a ve stejné míře se do popředí dostávaly programy zaměřené na prevenci rizikového chování a včasné zásahy, vedoucí především k obnovení narušených sociálních vztahů.

Zásadním rozdílem mezi oběma zeměmi je věková hranice trestní odpovědnosti. V ČR je stanovena na 15 let, zatímco ve Velké Británii je to 10 let, přičemž ve Skotsku dokonce 8 let. Jedná se tak o nejnižší věkové hranice trestní odpovědnosti v celé Evropě. Již nějakou dobu se u nás snaží prosadit její snížení alespoň na 14 let, což dle mého názoru není až tak rapidní rozdíl. Pokud by byly rozšířeny programy pro práci s daleko mladšími dětmi, nevidím důvod, proč by její snížení nemohlo být ještě větší. Pokud ve Velké Británii může být takto nízká a evidentně to své opodstatnění má, vzhledem k tomu, že závažného trestného jednání se dopouštějí i takto malé děti, proč by toto nemohlo fungovat i u nás. Další možností je podle vzoru Velké Británie, učinit legislativní opatření, kdy by hranice trestní odpovědnosti zůstala stanovena na 15 let, ale v případě zvláště závažných a zavrženíhodných trestných činů u dětí mladších, by nebylo k této hranici přihlíženo a mohl by být stanoven případný trest za toto jednání.

V obou zemích existují také opatření, jež jsou ukládána dětem, které nedovršili hranice trestní odpovědnosti, tudíž jsou zákonem nepostižitelné, ale to neznamená, že zůstanou nepotrestané. Pokud nařízená opatření dítě nerespektuje a porušuje tím, že dále pokračuje v páčání trestné činnosti, může být zváženo jeho umístění do ústavní péče.

Další podobnost můžeme vidět také v odpovědnosti rodičů za své děti. Ve Velké Británii existují tzv. rodičovské programy, které rodičům ukládají určité povinnosti, které musejí plnit, pokud se jejich dítě dostane do problémů se zákonem. U nás je to obdobné s tím rozdílem, že zde je toto zakotveno přímo v zákoně jako rodičovská odpovědnost, tudíž neexistují konkrétní programy, ale povinnosti rodičů jsou ukládány přes příslušné orgány. Ve výsledku jsou tato nařízení v obou zemích dosti obdobná, jde především o dohled rodičů nad svými dětmi, jejich napomenutí a uložení omezení, jež má zabránit působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, často jde o zákaz určité činnosti.

V obou zemích také ve věcech trestní odpovědnosti mládeže rozhodují soudy pro mládež. Tyto soudy pak ukládají příslušná opatření, především právě proto, že se jedná o mladistvé delikventy, zaměřují se hodně na ukládání alternativních trestů, jakožto mírnější forma potrestání. Vězení přichází až v poslední řadě, vzhledem k tomu, že v takto mladém věku má velmi neblahé následky na osobnost jedince a jeho budoucí socializaci. V případě, že

je již nevyhnutelné umístit mladého člověka do vězení, jedná se o zvláštní věznice či oddělení pro mladistvé.

Tak jako ve Velké Británii tak i u nás existují týmy pro kriminalitu mládeže. U nás jsou prakticky pod organizačním vedením PMS, kdežto v Británii fungují namísto PMS, jen s tím rozdílem, že se zaměřují pouze na mladé lidi. Jinak náplň těchto týmů je v obou zemích stejná. Pomáhají mladým lidem, jenž se dostanou do problémů, dohlížejí na ně při vykonávání stanoveného trestu, navrhují strategie při práci s dětmi a mladistvými atd.

Mnoho intervenčních programů, které vznikaly za poslední roky v ČR, jsou inspirovány zahraničními modely, velmi často právě Velkou Británií. V této oblasti jsme na tom tedy momentálně téměř stejně, jako v Británii. K hledání nových způsobů docházelo proto, že včasné zásahy do chování dětí a mladistvých se ukázaly jako nejvhodnější metody, jak zabránit či zmírnit budoucí možné rizikové chování u těchto jedinců. V Británii je primární politikou včasná intervence zaměřená právě na rizikovou mládež a odtud inspirace pro ČR, kde se více začaly rozvíjet programy se stejným zaměřením. Jednou z nejmladších metod je terénní práce, dobrovolnická činnost či volnočasové programy realizované v přírodě.

Velká Británie má celkově více intervenčních programů zaměřených na prevenci v rodině, jež jsou kvalitně propracovány a obsahují klíčové charakteristiky, jež jsou důležité pro účinnou intervenci. Dále také existují programy, v jejichž rámci jsou děti krátkodobě umístovány do dětského domova, kde procházejí individuální terapií a behaviorálním tréninkem a zároveň jejich rodiče dostávají týdenní terapii zaměřenou na efektivní výchovu a techniky řízení v rodině. V Británii také není neobvyklá přítomnost policisty či podpůrných týmů na škole. Tato forma rané intervence byla přejata z USA kde je kriminální chování ve školní prostředí velkým problémem. U nás tato problematika není natolik rozšířená, aby byli policisté do škol umístováni a problémem by byla zajisté také nelibost rodičů či zaměstnanců vůči takovému kroku, protože škola by si s sebou pak mohla nést nálepku jako problémová. Specifickým programem ve Velké Británii je také TKAP. Týká se problematiky nošení nožů a s tím souvisejících vražd a vážných bodných zranění mezi teenagery. V ČR naštěstí tato problematika není rozšířená, proto také absence takto konkrétně zaměřených programů. U nás se jedná spíše o výjimečné případy, tudíž jsou řešeny v rámci jiných programů. Stejně tak v ČR není rozšířena problematika gangů, což v Británii je značným problémem a také z toho důvodu byly vytvořeny konkrétní programy pro řešení této problematiky.

Preventivních programů existujících v obou zemích je nepřehledné množství, proto je velmi těžké posoudit, zda některá ze zemí má tyto programy lépe propracované či jich má více. Za zmínku stojí například program Mimoškolní hlídky, fungující ve Velké Británii, který bychom u nás jen těžko hledali. Jedná se o program, kdy jsou policejní hlídky umístovány po školním vyučování na místa, kde se schází riziková mládež, kdežto u nás je policie přivolána na daná místa, až pokud dojde k nějakému konfliktu. Dalšími programy, které u nás ve velké míře nenajdeme, jsou rodičovské programy, především takové, které jsou zaměřeny na primární prevenci. Důvodem je především neochota a nedostatek času ze strany rodičů takovýchto programů se účastnit.

Velká Británie má celkově více propracovaný institucionální systém sociální prevence kriminality mladistvých než ČR. V této oblasti existují stěžejní legislativní opatření, která se podrobně této problematice věnují a v co nejvyšší možné míře usilují o snížení rizikového chování dětí a mladistvých. Propracovanější je také financování v této oblasti.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo nahlédnout podrobněji na problematiku rizikového chování mládeže a možná preventivní opatření v rámci ČR a Velké Británie, najít podobnosti a možné rozdíly v obou zemích a inspirovat se zahraničním fungováním různých programů, které by do budoucna mohly být aplikovány i u nás, pro systematictější a efektivnější práci s rizikovou mládeží.

Nejzásadnějšími faktory působícími na vývoj osobnosti jedince jsou rodina, jakožto základní nositel morálních norem a ve velké míře také vrstevníci a prostředí, kde dítě vyrůstá a jeho sociální situace. Pokud dojde k nějakému selhání ve vývoji jedince, vedoucímu k delikventnímu chování, je nutný zásah zvenčí, čímž jsou chápána žádoucí preventivní opatření.

Jak již bylo v celé práci mnohokrát zmiňováno, nejvhodnějšími metodami jsou metody rané intervence. Včasný zásah do vývoje dítěte mnohdy může zabránit či alespoň zmírnit jeho možné rizikové chování. Proto je důležité věnovat velkou pozornost rozvoji programů působících v této oblasti, stejně jako programům zaměřeným na prevenci.

Ze získaných poznatků při srovnání problematiky v obou zemích, je možné říci, že Velká Británie je stále o krok před námi. Její programy jsou více propracované, specifitěji zaměřené na konkrétní problémy a pracují skutečně s celou škálou osob, jichž se tato

problematika týká. Především mají daleko více programů zaměřených na rodiče a fungování rodiny jako takové. Jak již bylo v této práci mnohdy zmiňováno, je třeba se tímto inspirovat a tuto oblast u nás více rozvíjet. Snažit se rodiče více zapojit do problematiky delikventního chování mladistvých, protože bohužel si tato rizika neuvědomují, dokud se to nezačne týkat přímo jich a jejich dětí a to už často bývá pozdě a přicházejí radikálnější formy řešení.

Nelze říci, že by byly zjištěny zásadní rozdíly ve fungování různých programů v obou zemích, jedná se spíše o vybrané programy, které se u nás z různých důvodů neaplikují. Obvykle tímto důvodem bývá malý výskyt vybraného rizikového chování, díky čemuž není nutné vytvářet speciální programy, věnující se pouze této konkrétní problematice. Dalším důvodem pak může být nezájem vybraných skupin o účasti na nich.

Zásadním jednoznačně zjištěným rozdílem u obou zemí je věková hranice trestní odpovědnost. Velká Británie má vůbec nejnižší hranici v celé Evropě, čímž bychom se mohli inspirovat, vzhledem k narůstajícímu počtu dětí do 15 let, páchajících trestnou činností, mnohdy velmi závažnou. Její snížení je již několik let otázkou, a pokud to může fungovat v jiných zemích, není důvod, proč by to nemohlo být zavedeno i u nás. Samozřejmostí je určité rozšíření programů a jejich přizpůsobení pro takto malé děti, ale pokud i nadále bude u dětí trestná činnost stoupat, je třeba učinit radikální rozhodnutí.

Závěrem bych řekla už jen to, že do preventivních opatření pro snižování kriminality dětí a mladistvých je investováno mnoho, nejen po finanční a časové stránce, ale také lidské. Ač by každý rád věřil, že to vše přinese pozitivní výsledky, je třeba činit změny také ve společnosti samotné, která má na vývoj dnešních dětí zásadní vliv. Preventivní programy ukazují své pozitivní výsledky a proto je třeba je i nadále zlepšovat a rozšiřovat a nebát se inovativních metod, které nám zahraniční modely nabízejí. Je třeba dělat neustálé kroky vpřed a nezůstat stát na místě, protože jediné tak je šance dosahovat pozitivních změn.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BLYTH, M., SOLOMON, E., *Prevention and youth crime – Is early intervention working?* The Policy Press, 2009. 120 s. ISBN: 978-1-84742-263-7. [online]. [cit. 2016-02-25]. Dostupné z: <http://bookzz.org/book/931529/ee97b4>
2. CEJP, M. a kol., *Tvorba a realizace projektů prevence kriminality mládeže*. Centrum pro veřejnou politiku, 2007. 173 s. [online]. [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: http://www.kr-karlovarsky.cz/dotace/Documents/projekty_PK_mladeze.pdf
3. ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN: 978-80-7380-138-0
4. GOLDSON, B., JAMIESON, J., *Youth Crime , the „Parenting Deficit“ and State Intervention: A Contextual Critique*. SAGE, 2002. 99 s. [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <https://troublesofyouth.pbworks.com/f/goldson+and+jamieson++youth+crime,+parenting+deficit.pdf>
5. HULMÁNKOVÁ, J. *Trestání delikventní mládeže*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 235 s. ISBN: 978-80-7400-450-6
6. MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN: 978-80-7367-825-8
7. MUNCIE, J., *The globalization of crime control – the case of youth and juvenile justice: Neo-liberalism, policy convergence and international conventions*. SAGE, 2005. 39 s. [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/242468672_The_Globalisation_of_Crime_Control_the_Case_of_Youth_and_Juvenile_Justice
8. MUNROE, K., *Research for Change Young People, Youth Crime and the Use of Custody on Teeside*. Irish Journal of Applied Social Studies: Vol. 2: Iss. 3, Article 9, 2001. [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1072&context=ijass>
9. *Pouliční násilí v EU: Skupiny mladistvých a násilí na veřejnosti, Bezpečnost, demokracie a města: Manifest z Aubervilliers a Saint-Denis*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013. 111 s. ISBN: 978-80-7338-138-7. [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/413.pdf>

10. ROSS, A. et al., *Prevention and Reduction: A review of strategies for intervening early to prevent or reduce youth crime and anti-social behaviour*. Institute for Fiscal Studies, 2011. 84 s. ISBN: 978-84775-906-1. [online]. [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182548/DFE-RR111.pdf
11. ŠTERN, P. a kol., *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 216 s. ISBN: 978-80-7367-757-2
12. ZOUBKOVÁ, I., *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002. 231 s. ISBN: 80-86473-08-2.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. www.adc.bmj.com
2. www.czso.cz
3. www.etheses.lse.ac.uk
4. www.gov.uk
5. www.osn.cz
6. www.theguardian.com
7. www.trafford.gov.uk
8. www.unodc.org
9. www.webarchive.nationalarchives.gov.uk
10. www.zakonyprolidi.cz